

bude Allgemeine Zollordnung pod naslovom Allgemeine Dreissigsttarife für sämtliche ungarische Erbländer nebst dem Dreissigsttarife uvedeni u Ugarskoj, Sedmogradskoj, Hrvatskoj i Slavoniji. Uredba o tridesetnici imala je neke malobrojne promjene prema Općem carinskom redu, a bila je do kraja AU temeljem carinskog sustava u Hrvatskoj i Ugarskoj, dok je u zemljama austrijske polovine g. 1835 donesen carinski i državno-monopolni red. U posljednja dva stoljeća AU znatno je nastojanje za stvaranjem velikog i jedinstvenog carinskog područja. Napoleonski ratovi donosili su sa sobom promjene carinskih područja; naposljetku zemlje, koje pariskim mirom padoše pod Austriju, budu 1827 utjelovljene u austrijsko carinsko područje, tako da je austrijsko carstvo bilo jedinstveno carinsko područje uz izuzetke Dalmacije, Istre i slobodnih luka: Mletaka, Trsta, Rijeke, Bakra, Bakarca, Kraljevice, Senja i Karlobaga. Ipak je ostala »međulinija« između austrijskih zemalja te Ugarske i Hrvatske. Ta »međulinija«, koja je stoljećima postojala, ukinuta je tek 1850 g. Vrijedi spomenuti, da je 1786—93 bila oslabljena time, što je ukinuta njemačka izvozna i ugarska uvozna carina. G. 1793 uvedena je posebna tridesetinska tarifa na uvoz iz austrijskih zemalja, kojoj su stope bile niže od onih prema inozemstvu. Odredbe od 1850 zamijenjene su odredbama austrougarskog carinskog i trgovačkog saveza iz g. 1867. Nastojanja oko unifikacije austrougarskog carinskog područja nastavljeni su, te su 1879 inkorporirani carinski isključci: istarska markgrofija, Dalmacija, Brody (u Galiciji), Martinšćica, Bakar, Kraljevica, Senj i Karlobag. Iste godine inkorporirane su Bosna i Hercegovina. G. 1891 inkorporirane su u austrougarskom carinskom području slobodne luke Rijeka i Trst.

Dalmacija je bila carinskim redom od 1814 — Regolamento daziario — stvorena zasebnim carinskim područjem. U to područje bili su 1819—53 uključeni i kvarnerski otoci. Novi Regolamentoo za Dalmaciju stupio je u krepost g. 1830. Dalmatinsko područje odlikovalo se niskim carinama; to je uzrokom niskim cijenama uvozne robe na tom području prije inkorporacije austrougarskom području.

U Bosni i Hercegovini davala se carina (đumruk) pod turskom upravom u zakup. Potkraj turske vladavine davahu se carine u zakup i kršćanima. Carine se ubirahu i na bosansko-hercegovačkoj granici. Ubirale su se od vrijednosti, no zakupci su samovoljno dizali postotke, tako da su se trgovci tužili, da plaćaju umjesto 5% općeg turskog đumruka 6, 8 pa i 16% od vrijednosti robe.

U bivšoj Jugoslaviji protegnut je 11. III. 1919 na cijelo državno područje carinski zakon kraljevine Srbije od g. 1899 kao i zakon o općoj carinskoj tarifi Srbije. Taj carinski zakon doživio je do kraja Jugoslavije mnoge izmjene. G. 1925 izrađena je nova carinska tarifa i uvedena u život prije prihvata u parlamentu, koji nije nikad kasnije izvršen. Carinarnice su potpadale do godine 1928 izravno Generalnoj direkciji carina u Beogradu. Na temelju zakona o organizaciji financijske uprave iz 1928 provedena je neka dekoncentracija uprave osnivanjem odsjeka za carine kod financijskih direkcija kao drugostepenih ustanova; hrvatski krajevi potpadaju pod odsjeke u Zagrebu, Splitu i Beogradu (Srijem). U Dubrovniku osnovan je umjesto odsjeka za carine financijski inspektorat; pod taj je spadala carinarnica u Sarajevu. No nadležnost je odsjeka za carine bila neznatna. Odsjeci za carine u Zagrebu i Splitu dođoše poslije stvaranja banovine Hrvatske pod državni financijski inspektorat u Zagrebu, no djelokrug im do sloma Jugoslavije nije bio povećan.

Jugoslavenska carinska tarifa mijenjana je mnogo. Stvarala se zaštita veleobrti, ali nesustavno; visina zaštite postavljena je obično od oka. U posljednjih deset godina opstanka Jugoslavije ubirana su na hrvatskim područjima oko 42% svih carinskih prihoda države.

U Nezavisnoj Državi Hrvatskoj pristupilo se odmah čvrstoj organizaciji carinske linije. Posebni režim olakšica utanačen je 21. V. 1941 s njemačkim oblastima za bivša jugoslavenska područja Štajerske, Koruške i Kranjske. Taj je režim postepeno ukidan, dok je posve prestao 31. V. 1942. Isto tako utanačenje s Italijom olakšalo je izmjenu robe između Hrvatske i dijelova Dalmacije, koji su ugovorom pripali Italiji. I dalje su na snazi carinski zakon i tarifa bivše Jugoslavije; carina je snižena za mnoge predmete naredbenim putem; to je učinjeno napose u slučajevima, gdje je u Jugoslaviji postojala carinska zaštita za veleobrtne ustanove, koje su ostale van područja Hrvat-

ske. Na izmjenama tarife radi se marljivo. U Hrvatskoj postoje 6 glavnih carinarnica (Zagreb, Osijek, Zemun, Sarajevo, Kraljevica, Dubrovnik) te 20 carinarnica I. i II. reda. Ustrojstvo carinske uprave još nije dovršeno. J. A. R.

CARINTHIA, rimska pokrajina → Koruška.

CARIOCA → Ples.

CARION, Henri, * Cambrai (?) 1812, † Bistra 23. IV. 1892, francuski pisac, doselio se šezdesetih godina prošloga stoljeća u Hrvatsku, gdje je na zapadnom obronku Zagrebačke gore kupio dvorac Bistru, koji su 1776 sagradili grofovi Oršići. Osim naprednim gospodarstvom C. se bavio književnošću. U Zagrebu je objelodanio 1888 anonimno *Les ilunyadi, drame en cinq actes et en prose, tiré de l'histoire de Hongrie, par un Français résidant depuis plus de vingt ans en Autriche-Hongrie* (tisk. Scholz i Kralj). V. Tissot (*La Hongrie de l'Adriatique au Danube*, Pariz 1883) opisuje svoj posjet u Bistri kod C-a 1879. Preveo je na francuski »Lijepu našu«, koju je objelodanio Louis de la Roque (Ljudevit Prijatelj) u *Trois mois en Croatie, Souvenirs de voyage en Autriche-Hongrie* (Pariz 1880), doduše bez naznake prevodioca, ali uz opis, koji odaje, da je to Carion. R. M.-r.

CARIS → De Caris Đuro.

CARISSIMI, Giacomo, * Marino 17. IV. 1605, † Rim 12. I. 1674, talij. skladatelj kantata i oratorija. Potekao je iz obrtničke obitelji. Bio je najprije pjevač, poslije orguljaš u Tivoliju. Kratko je vrijeme bio kapelnikom u Assisiju, a od 1628 (1630?) kapelnik u crkvi sv. Apolinara u Rimu. C. ide među najbolje skladatelje kantata, a smatra se prvim velikim skladateljem oratorija prije Händela. Njegova se djela odlikuju nesamo lijepom i plemenitom melodikom nego i smirenošću u cjelokupnoj izgradnji. U kantatama očituje svježinu i dubinu osjećaja, osobiti humor i smisao za razmjernost dijelova. Oratoriji C-ija sačuvali su se u rukopisima u knjižnicama u Parizu, Londonu, Oxfordu i Hamburgu, svega njih 15, među ovima *Abraham i Izak*, *Jefta*, *Jona*, *Hiob* i dr. Među ova djela ubrajaju se i njegove »historije«, kao *Historia divitis* i sl. Mnogo se njegovih djela na žalost izgubilo, a i od tiskanih sačuvali se tek poneki rijetki primjerci: *Missae* 5 v. et 9 v., *Sacri concerti* 2—5 v. Pojedini 1—3-glasni moteti nalaze se u izdanim zbirkama. C. je napisao i raspravu *Ars cantandi*. Bio je učitelj mnogih poznatih skladatelja, među ostalima i A. Scarlattija.

LIT.: A. Schering, *Geschichte des Oratoriums*, 1911; A. Schmitz, *Geschichte der weltlichen Solo-Kantate*, 1914; M. Brenet, *Les oratoires de C.* (Riv. musicale, 1897); J. Andreis, *Povijest glazbe*, Zagreb 1942. B. S.

CARTEO → Gareth Benedetto.

CAR JOVAN NENAD, zvan Crni Čovek. Nije utvrđeno podrijetlo ove zagonetne ličnosti. Javlja se neposredno poslije bitke na Mohačkom polju 1526. Nekim, za široke mase privlačnim osobinama okupi oko 15.000 ratnika te istjera Turke iz Bačke. Po uzoru na druge dinaste uredio je i on svoj dvor. Svoju je akciju vodio u kraju između Subotice i Segedina. Ubrzo je postao veoma važan čimbenik u Ugarskoj, koju nastojahu predobiti i Ferdinand Habsburg i Ivan Zapolja. Dobitnik Ferdinand dao je Jovanu Nenadu naslov i rang, koji je pripadao despotima, princovima iz carske i kraljevske kuće i duždu. Osim toga bogato obdari i njegovu najbližu okolinu, pa i vojnike, a njemu obeća, da će ga stalno novčano pomagati. Car Jovan je isprva sretno ratovao protiv Zapolje, dok nije potučen kod Szegyfala u blizini Móriša. Ali se ipak pribere. Na poziv kralja Ferdinanda, da mu dođe, krene sa svojom vojskom i usput se svrne u Segedin, ali tu bude iz zasjede teško ranjen. Valentin Terek, stari protivnik Cara Jovana, pohita u Tornjoš te mu onako bolesnom odsiječe glavu 26. VII. 1527 i pošalje u Budim Ivanu Zapolji, koji je izložio narodu, a zatim baci u Dunav. D. J. P.

CARLETON, William, * Prillisk (grofovija Tyrone u Irskoj) 4. III. 1794, † Sandford (grofovija Dublin) 30. I. 1869, irski romanopisac. Kao seljački sin bio je upućen u svećeničko zvanje, ali napusti nauke i bez ičega pođe u Dublin. Tu dobije mjesto u uredništvu lista »Christian Examiner«, u kojem objavi *The Pilgrimage to Lough Derg* i preko trideset crtica iz irskog seljačkog života, koje kasnije izda pod naslovom *Traits and Stories of the Irish Peasantry* (1830). Uspjeh je bio vrlo velik, te C-a počnu ubrajati među najbolje irske pisce. G. 1833 izda drugi svezak crtica, koji sadržava i dvije njegove najbolje stvari *The Poor Scholar i Tubber Derg*, a 1834 *Tales of Ireland*. Izzvan od kritičara dao se na pisanje romana. Najznačajniji su:

Fardorougha the Miser, or the Convicts of Lisnamona (1837—38), gdje opisuje borbu škrtca između strasti za novcem i ljubavi prema jedincu sinu; u *Valentine Mc Clutchy, the Irish Agent, or Chronicles of the Castle Cumber Property* (1845) pokazuje se kao strog kritičar, te napada sve, što ne valja u Irskoj, pa čak i evangelike, kojima pripada i sam; jedno od njegovih najboljih djela jest *The Black Prophet, a Tale of the Famine* (1846). S romanom *The Tithe Proctor* (1849) zamjeri se svim Ircima, ali uskoro zatim sa *Willy Reilly and his dear Colleen Bawn* (1850) ponovno stječe naklonost čitalaca. *The Squanders of Castle Squander* (1852) roman je pun političkih i vjerskih raspravljanja. Piše i stihove, uglavnom refleksivne naravi; najbolja mu je balada *Sir Turlough, or the Churchyard Bride* (1830). Jedina njegova drama *The Irish Manufacturer, or Bob Gawley's Project*, prikazivana 1841, nije imala uspjeha. Kraj svog života proveđe u siromaštvu i povučenošću pišući autobiografiju, koja seže do početka književnog stvaranja. To je uzeo D. J. O'Donoghue kao prvi dio svog djela *The Life of William Carleton* (1896). Naročita je vrijednost C-ovih djela u opisima irskog seljačkog života, jer su to uspomene iz njegova života. Kasnije uvodi oštru kritiku i pretjerano crne strane života, te nije tako uvjerljiv. R. F.

CARLILE, Richard, * Ashburton (Devonshire) 8. XII. 1790, † London 10. II. 1843, engleski reformator i slobodni mislilac. Bio je sin postolara. Došavši u London postao je jedan od najgorljivijih pristaša Paineova pokreta »Za pravo čovjeka«. Izdavao je različite časopise, što mu je donijelo u više navrata teške novčane kazne i tamnicu. G. 1818 izdao je Paineova djela, što mu je donijelo kaznu od 1500 funti sterlina i tri godine tamnice u Dorchester gaolu. Tu je C. spremio prvih 12 svezaka djela *Republican*. Rad mu je nastavila žena, pa je i ona 1821 osuđena na dvije godine tamnice. Sud je kaznio i sve pristaše, pa i njegovu sestru, kaznivši je s 500 funti sterlina te kaznom od godinu dana tamnice. Izišavši iz tamnice izdavao je tjednik »Gorgon« slobodno iznoseći republikanske misli. Odbivši dati obećanje o »dobrom vladanju« zatvoren je ponovno. U tamnici je proveo 9 godina i četiri mjeseca.

CARLISLE, glavni grad grofovije Cumberland u sjevernoj Engleskoj i najvažnije prometno čvorište ovog dijela zemlje. U C-u se ukrštavaju glavne veze između Škotske i sjeverne Engleske. Grad je gospodarsko središte okolice, a zastupane su u njem i neke grane veleobrtne (tkalačka i kovinarska); ima 57.107 stan. (1931). Među građevinskim spomenicima ističe se vanrednom ljepotom stara katedrala, koju su počeli graditi već 1123, ali je kasnije dograđivana. Grad se spominje u rimsko doba kao Luguvallium, a u engleskoj je prošlosti poznat kao jedan od najstarijih gradova i često spominjan u sukobima između Engleske i Škotske. J. R. č.

CARLONE (Carloni), umjetnička obitelj iz okolice gornjotalijanskih jezera; od 15. do 18. st. odlikovala se u Italiji i onkraj Alpa mnogostranom djelatnošću na području likovnih umjetnosti. Znatiiji pojedinci pripadali su ogranku C. od Rovija (kod Mendrisija), a njegovi su članovi djelovali poglavito u Italiji i stanovali najčešće u Genovi. C. od Scaria (kod jezera Como) provodili su veći dio života u tuđini, gdje su pojedinci tek rijetko kada prekoračili granicu čestitog obrtničkog stvaranja; ipak su kao cjelina znatno utjecali na umjetno graditeljstvo i dekorativno obilježje katoličkoga baroka. U Italiji je osobito Genova bogata njihovim djelima; tragova njihova djelovanja u njemačkim zemljama nalazimo osobito u Beču (crkva servita i palača Belvedere), Admontu, St. Florianu i Garstenu (Austrija), Einsiedelnu (Švicarska), Ludwigsburgu i Weingartenu (Württemberg).

LIT.: M. Marangoni, *I Carloni*, Firenca 1926.

CARLOSTADTUS, Andrija → Karlstadt.

CARLOW, I. grofovija u pokrajini Leinster, u jugoistočnoj Irskoj. Glavno je zanimanje stanovništva stočarstvo, poljodjelstvo i rudarstvo. Zahvata prostor od 896 km², na kome živi 34.415 stan. ili 38 na km² (1936).

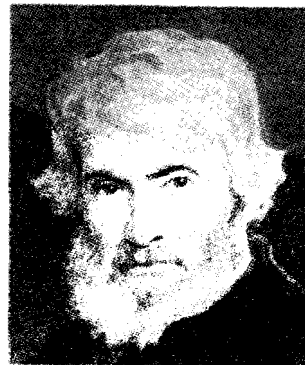
2. Glavni grad istoimene grofovije na rijeci Barrow. Sjedište katoličkog biskupa i bogoslovije. Ima 7644 stan. (1936).

CARLOWITZ, Aloise Christine, * Rijeka 15. II. 1797, † 1863, barunica, francuska književnica slavenskog podrijetla. Osim prijevoda s njemačkog napisala je nekoliko romana i putopisa.

BIBL.: Romani: *Jean le Parricide ou l'absolution*, 1833 i 1834; *Caroline ou le confesseur*, 1833—34; *Le Pair de France ou le divorce*, 1835; *La femme de progrès ou l'émancipateur*, 1838; *Schobri, chef de brigands*,

d'après les mémoires de son compatriote Ladislas Holics Szerhely, Pariz 1839; Putopis: *Le Danube, les Hongrois et les Slaves, Voyage pittoresque et historique en six parties*, Pariz 1850; Prijevodi: Klopstock, *La Messiade*, 1841; Schiller, *Histoire de la guerre de Trente ans*, 1842; Goethe, *Les affinités électives*, 1844; Herder, *Histoire de la poésie des Hébreux*, 1845; *Correspondance de Goethe et de Schiller*, 1862. J. D. e.

CARLYLE, Thomas, * Ecclefechan, Dumfriesshire (Škotska) 4. XII. 1795, † London 4. II. 1881, brit. esejist, povjesnik i filozof. Otac mu je bio klesar seljačkog podrijetla i tipičan škotski kalvinist. Srednju je školu svršio u Annanu. G. 1809 odlazi na sveučilište u Edinburgh, gdje se odlikuje u matematici, zanima se za književnost i mnogo čita. Nakon četiri godine napušta sveučilište bez diplome. Od 1814 do 1818 boravi kao nastavnik matematike u Annanu i Kirkcaldyu, čita engleske i francuske klasike, sprema se za svećeničko zvanje, ali tu namisao uskoro napušta, pače prestaje vjerovati, premda do kraja života brani kršćanske moralne zasade. Konačno napušta nastavničko zvanje, uči pravo, ali bez oduševljenja, i piše članke za Edinburgh Encyclopaedia. Pada u duševnu krizu, iz koje izlazi odbacivši duh nijekanja i zauzevši prema životu stav »indignacije i izazova«. U toj duševnoj borbi mnogo su mu pomogli njemački mislioci, osobito Goethe, koji je za C-a pružao dokaz, da čovjek može odbaciti iznošene dogme, a da pritom ne padne u materijalizam. Čitajući knjigu gospođe de Staël o Njemačkoj C. se već 1817 počeo zanimati za njemačku književnost, a budući da je ta knjiga pisana pod vodstvom A. W. Schlegela, utjecaj nove njemačke književnosti na C-a ostao je do kraja romantičan. G. 1819—20 C. sustavno uči njemački jezik, čita njemačke pisce i popularizira ih u Engleskoj. G. 1822—4 boravi u Londonu kao odgojitelj i potpomaže svoju siromašnu porodicu. U to vrijeme objavljuje *The Life of Schiller* (u časopisu *The London Magazine* 1823—4, u posebnoj knjizi 1825) i prevodi Goetheovo djelo *Wilhelm Meisters Lehrjahre* (1824). Kad je svoj prijevod poslao Goetheu, ovaj

THOMAS CARLYLE

mu je pismeno zahvalio; tako je počelo dopisivanje, koje je trajalo do Goetheove smrti. Goethe je C-ov životopis Schillera pohvalio i poradio na tome, da se prevede na njemački (1830).

Međutim je C. počeo poboljšavati od dispesije, koja će ga mučiti do kraja života i biti uzrokom njegove melankolije i dubokih depresija. G. 1826 C. je uzeo za ženu oštroumnu Jane Welsh, s kojom se nastanio u Edinburghu. Njihov je dom postao sastajalište književnika. Tu je C. objavio zbirku prijevoda iz njemačke književnosti *German Romance* (1827). Knjiga je sadržavala djela Fouquéa, Tiecka, Musäusa, Jean Paula, Hoffmanna, kao i Goetheovo djelo *Wilhelm Meisters Wanderjahre*. G. 1828 mladi se par radi štednje preselio u farmu Craigenputtock, gdje je C. u miru napisao članke o njemačkoj književnosti i *Sartor Resartus*. U člancima C. posebno piše o Ž. Werneru, o Novalisu, o dopisivanju između Goethea i Schillera, o Heineu i o Nibelungenliedu. Svi su ti članci kasnije sakupljeni u knjigu *Critical and Miscellaneous Essays*. Pod utjecajem spomenutih njemačkih pisaca C. se razvio u romantika, koji ima više veze s kontinentalnim romantizmom nego ma koji od velikih engleskih romantika (Byron, Coleridge, Wordsworth). To su C-ovi suvremenici naslutili, kad su nazvali »mističnom školom« onaj pokret, kojemu se C. stavio na čelo i koji se osnivao na vjeri u duhovni i vrhunarni svijet. Taj romantični duh provejava sve C-ove kritičke spise. Od braće Schlegela C. je naučio, da zadaća kritičara nije suditi s visine, već prilaziti k pjesništvu kroz osobnost pjesnikovu i tumačiti ga u duhu skromnog poštovanja prema višim pravima stvaralačkoga genija. Time, što je primijenio te metode na potrebe engleske književnosti, C. je zauzeo važno mjesto u povijesti engleske kritike.

Pod utjecajem njemačkih romantika, osobito Jean Paula, napisano je i djelo *Sartor Resartus: The Life and Opinions of Herr Teufelsdröckh* (objavljeno u časopisu *Fraser's Magazine* 1833—4; u posebnoj knjizi, Boston 1836; prvo englesko izdanje 1838). U prvom dijelu C. raspravlja o filozofiji cdijela i zaključuje, da su sve ljudske ustanove, svi simboli

i oblici zapravo odjeća, i kao takvi prolazni. Drugi dio, život profesora Teufelsdröckha, sadržava mnogo autobiografskih elemenata; osobito se duševne krize junaka temelje na pišćevu iskustvu. Ovo je djelo poslužilo pokoljenju mladih Engleza kao putokaz prema višem moralnom i duhovnom životu. Iz C-ova idealizma, koji se osniva na patnji i rezignaciji, ali i na ustrajnosti u borbi, potječe kasniji optimizam Tennysona i Browninga.

Ljeti 1834 C. se preselio u londonsku četvrt Chelsea, gdje je ostao do smrti. Njegova kuća (koja je poslije pretvorena u muzej) bila je gotovo pola vijeka književno središte Londona, kamo su hodočastili J. S. Mill, R. W. Emerson, Mazzini i svi poklonici »mudraca iz Chelsea« (the Sage of Ch.). Tu je C. počeo pisati djelo o francuskoj revoluciji. Rukopis prvoga sveska slučajno je izgorio, kad je bio na čuvanju kod J. S. Milla. C. je iznova napisao prvi dio, a cijelo je djelo objavljeno 1837 pod naslovom *History of the French Revolution*. Ta je subjektivno pisana povijest s romantičnom primjesom upravo propovijed o kazni, koja stiže one, koji zanemaruju dužnosti i odgovornosti ili zlo upotrebljavaju vlast, koju im je Providnost povjerila. To je djelo stvaralačkoga genija, epopeja u prozi, gdje su povijesne činjenice osvijetljene maštom pjesnika. Polazeći s gladišta, da je »povijest svijeta životopis velikih ljudi«, C. slika niz sjajnih portreta (Mirabeau, Lafayette, Danton, Robespierre) te izvodi povijest naroda iz života brojnih pojedinaca. Neke epizode (pohod na Versailles, pad Bastille, kraljev bijeg u Varennes) po živahnosti opisivanja mogu se mjeriti s najljepšim stranicama pripovjedačke umjetnosti. Djelo je na hrvatski preveo i bilješkama popratio N. Karlić (Zagreb, 1918—9).

C. je 1837—40 često držao javna predavanja u Londonu. Posljednji niz predavanja o junacima i obožavanju junaka objavio je 1841 u zasebnoj knjizi *On Heroes, Hero-Worship, and the Heroic in History*. Tu predstavlja junaka kao boga (Odin), kao proroka (Muhamed), kao pjesnika (Dante, Shakespeare), kao svećenika (Luther, J. Knox), kao književnika (Dr. Johnson, Rousseau, Burns) i kao vladara (Cromwell, Napoleon). U tom djelu C. tumači svoju romantičnu teoriju, preuzetu od Fichtea, da je osoba pojedinca jedina važna i da je povijest zbir misli i djela velikih ljudi. Pretpostavljajući, da se herojske osobine, koje daju pojedincu vodstvo nad ostalim ljudima, mogu pojaviti u bilo kojem području ljudske djelatnosti, C. primjenjuje svoju teoriju na najraznolikije oblike vodstva.

Unatoč tim djelima iz područja povijesti i lijepe književnosti C. je smatrao, da mu je glavna zadaća u životu biti učitelj i prorok. Za njega je književnost uvijek vrijedila više kao umni i moralni čimbenik nego kao estetski izraz. Njemu je najveća poezija bila ona, koja je sadržavala najdublje pouke za čovječanstvo. I povijest je, prema njegovu mišljenju, prije pouka za suvremenike negoli nizan činjenica iz prošlosti. I tako se on sve više obraćao prema sadašnjosti i praktičnim pitanjima suvremene politike. Već koncem 1839 pojavila se rasprava *Chartism*, gdje C., koji je u mladosti i sam bio socialist, nastavlja svoju borbu protiv znanstvenog materijalizma i napada novu nauku političke ekonomije zato, što isključuje vjerske i moralne čimbenike iz odnosa među ljudima. U djelu *Past and Present* (1843) suprotstavlja idealističko i dobro organizirano vjersko društvo srednjeg vijeka anarhiji i materijalizmu modernih vremena. C. je vjerovao, da samo vlada najsposobnijih i najboljih ljudi može izliječiti sva politička zla, ali je žestoko pobijao mogućnost, da se najsposobniji ljudi mogu izabrati glasom većine. Te iste misli ponavlja C. u djelu *Latter-Day Pamphlets* (1850), ali s toliko žestine i pretjeranosti, da je od sebe odbio mnoge stare prijatelje, među njima Mazzinija i J. S. Milla. Sve političke spise C-ove treba smatrati radije djelom pjesnika i umjetnika negoli političkog ekonomista.

Uškoro se C. opet vratio na pisanje povijesti. Već 1845 izlazi njegovo djelo o Cromwellu *The Letters and Speeches of Oliver Cromwell*, gdje je sebi postavio za cilj, da rehabilitira Cromwella i pobije neke lažne legende, koje su kolale o njemu. Zasebno mjesto među C-ovim djelima zauzima *John Sterling* (1851), jedan od najboljih životopisa u engleskoj književnosti. Djelo je zanimljivo i po tome, što osvjetljuje C-ovu ličnost i njegovu religiju, koja je bila čudnovata smjesa strogog škotskog kalvinizma i Goetheova panteizma. Nakon toga C. je proveo četrnaest godina pišući djelo o Fridriku Velikom, *The History of Friedrich II of Prussia, called Frederick the Great*, u 6 svezaka (1858

do 1865). Da djelo što bolje dokumentira, C. je putovao dva puta u Njemačku. Premda je to najzamašnije i najzabavnije C-ovo djelo, njegova vrijednost nije u razmjeru s uložanim trudom.

G. 1865 C. je izabran rektorom sveučilišta u Edinburghu i u travnju 1866 ondje održao svečan nastupni govor. Dok je boravio u Škotskoj, njegova je žena u Londonu naglo umrla. C. se od tog udarca nije nikad potpuno oporavio. Za vrijeme francusko-pruskog rata C. je javno stao na stranu Njemačke pa je zato 1874 od Bismarcka dobio odlikovanje pour le mérite. Jedino važnije djelo, koje je napisao nakon ženine smrti, bilo je *The Early Kings of Norway* (1875). Posljednjih se godina njegova bolest pogoršala, i on se potpuno povukao iz javnog života. Posjećivali su ga još samo njegovi najbolji prijatelji J. A. Froude, J. Ruskin i drugi. Pokopan je uza svoje roditelje na seoskom groblju rodnog mjesta.

Premda nije bio velik mislilac, C. je vršio jak utjecaj na duševni život Engleske i djelovao kao protuteža privlačnoj sili Benthamova utilitarizma, Saint-Simonova socijalizma i Comtoeva pozitivizma. Bio je najjača sila u engleskoj književnosti 19. stoljeća. Prezirno se rugao znanstvenom materijalizmu, napadao je znanost političke ekonomije, zalagao se za duhovno protiv materijalnoga i tražio poštivanje pravde i moralnih zakona. Te svoje zasluge zaodigao je čudnovatom ljepotom, kojoj su komponente bile živahna mašta, osvajajući stil, bogatstvo i ritam jezika. C. je pjesnik, koji piše prozom. Osjećaj je kod njega uvijek jači od razuma. Glavne su mu osobine: duboka osjećajnost i intenzivnost temperamenta, koji često plane u svijetlo proročanstva, žar invective i sjaj govorničtva.

LIT.: J. A. Froude izdao je C-ove uspomene (*Reminiscences*, 1881) i napisao njegov životopis u 4 sv. (1882—4); C. E. Norton je izdao njegovo dopisivanje s Emersonom (1883) i Goethom (1887), kao i četiri sveska drugih pisama iz g. 1821—36 (1886—89). Alexander Carlyle izdao je: *New Letters of T. C.* (1904), *Carlyle intime* (1907), *Love Letters of T. C. and Jane Welsh* (1909) i *Letters of C. to Mill, Sterling and Browning* (1923). Važnije su monografije: R. Garnett, *Life of T. C.* (1887); J. G. Robertson, C. (*Cambridge Hist. of Engl. Lit.* XIII., 1916); A. Ralli, *Guide to C.* (2 sv. 1920); D. A. Wilson, *Life of C.* (6 sv. 1923—30).

CARMAGNOLA, nadimak talijanskoga kondotijera Francesca Bussonea, * Carmagnola (Pijemont) između 1380 i 1385, † Venecija 5. V. 1432.

Rodio se u vrlo skromnim prilikama, a vojnički je bio odgajan u doba, kad je Facino Cane zapravo vladao u Lombardiji. Iza Caneove smrti C. je pomogao zakonitom vladaru Filipu Mariju Visconti (v.), da ponovno učvrsti svoju vlast (pobijedio Švicare kod Arbeda 1412, zauzeo Bresciju i Genovu). Da mu iskaže priznanje, Visconti ga bogato nadari, podigne na čast grofa od Castelnuova i vjenča s nezakonitom svojom kćeri. Od 1422 ipak je C. smatrao, da ga je vladar s nepravom gurnuo u stranu. Kada nije uspio uspostaviti vezu sa svojim zavičajem Pijemontom, ponudi se 1425 u službu Mlečanima, koji su bili u neprijateljstvu s Milanom. Kao mletački vrhovni zapovjednik nanese Viscontiju osjetljive poraze (zauzme Bresciju i Bergamo, bitka kod Macodija 1427), a tada ga sreća izda, i poraz mletačkog brodatlja kod Soncina 1431 išao je na njegov rovaš. Pozvaše ga u Mletke pod izlikom, da dade izvještaj o ratnom položaju, ali tu ga zatvore i optuže, da je radio u veleizdajničkom sporazumu sa svojim tastom. Poslije osude odmah mu odрубе glavu između dva stupa na Piazzetti. Je li bio kriv ili nije, to je pitanje potaklo Manzoniya, da napiše 1820 tragediju *Il conte di C.*

CARMAGNOLE, a) prvotno oznaka za odjeću, koja se rado nosila u doba franc. revolucije, b) polit. couplet, koji se mnogo pjevao, a kasnije su se tim nazivom rado služili ljudi u prenesenom značenju.

Kako se već iz kronoloških razloga ne može držati, da bi pjesma postala prigodom zauzeća pijemontskoga grada Carmagnole, bit će najvjerojatnije, da je svojim ostrim satiričkim ispadima protiv kralja i kraljice (M. i Mme Vêto), neposredno poslije napadaja na Tuilerije (10. VIII. 1792), dobila ime u čast marselskih revolucionarnih četa, koje su u ovim borbama nosile odijela nalik na narodnu nošnju iz okolice C-e. Tu su nošnju pijemontski radnici uveli u južnoj Francuskoj, a sastojala se isprva od kaputa kratkih rukava, na njemu više nizova metalnih pucaeta, nadalje od trobojnoga prsluka i crvene kape. Jakobinci su voljeli tu nošnju, a sigurno je, da se i ona mijenjala po modi; 1794 već se izgubila. Kud i kamo duži bio je život coupleta, ma da je već Napoleon kao konzul zabranio njegovo pjevanje. Kod najraznolikijih revolucionarnih svečanosti pjevali bi ga izvodci alegorijske kružne plesove; isprva je imao 13 kitica, a za drugog carstva već su ga kojekako izmijenili i nadopunili. Pored ovih dvaju osnovnih značenja razvila se s vremenom i kojekakva druga: tim su inenom označivali radikalne političare revolucije; u tuđini označivali su tako vojnike franc. revolucionarne vojske; neki vođe revolucije (na pr. Barère) nazivali su tako sami svoje govore.

CARMATHEN, 1. grofovija (Carmathenshire) u jugozapadnom Walesu (Engleska); u rimsko doba ovaj se kraj zvao Maridunum. Zahvata 2381 km² brdovitog zemljišta, na kome živi 179.100 stan. ili 75 na km². Stanovništvo se bavi poljodjelstvom, stočarstvom i rudarstvom. — 2. Glavni grad istoimene grofovije. Važna prometna raskršnica i pristanište na rijeci Towy. Ima razvijen metalurški veleobrt i brodogradnju. G. 1931 imao je grad 10.310 stan.

CARMEN SYLVA književno je ime prve rumunjske kraljice (od 1869) Elizabete, žene Carola I. iz kuće Hohen-

zollern, rođ. Neuwied, * Mon repos na Rajni 29. XII. 1843, † 2. III. 1916. Napisala je oko 50 svezaka, najvećim dijelom u njemačkom, kao svom materinskom jeziku, manje u rumunjskom, kao u jeziku svoje druge domovine, u francuskom i engleskom. Neka je djela napisala u isto doba u svim tim jezicima. Bavila se i slikarstvom i glazbom. Poznava je strane književnosti, naročito Dantea, koga je javno komentirala u svojoj palači u Bukureštu. Kao književnica posjedovala je veliku duhovnu kulturu, ali malu inventivnost. Držala se romantičkog pravca. Prijatelji su joj bili rumunjski pjesnik Vasile Alecsandri i francuski romanopisac Pierre Loti, koji je izdao njene francuske epigrame *Pensées d'une reine* (Pariz 1882). Na ponuku Alecsandrija počela je objavljivati književna djela, koja obasjaju liriku (poznata je zbirka *Mon repos — Meine Ruhe*, 1881, neka vrst domaće kronike, koja sadržava za svaki mjesec u godini po koju baladu, a za svaki dan po jedan sonet ili sentenciju), novele i romane, kadikad psihološke sadržine, kao *Es klopft* (1887) i *Astra* (1886), iz rumunjskog života. Od njezinih romana smatra se najuspjeliji *Aus zwei Welten* (franc. *Le Roman d'une princesse*). Pisala je i priče za djecu (*Pelesch-Märchen* 1883, 1887, *Pelesch im Dienst* 1884 i t. d.), komedije i drame, u kojima obrađuje rumunjske legende, kao onu o majstoru Manojlu (sličnu onoj o zidanju Skadra) i *Marioarä*, te napokon putopis *Rheintochters Donaufahrt* = rumunjski *Pe Dunäre* («Dunavom»). Kao rumunjska kraljica razvila je veliku djelatnost na polju socijalne pomoći (u Crvenom križu, u dobrotvornim društvima i t. d.) i kućne industrije. Zaslužna je za rumunjski folklor. Osnovala je Elizabetin red (orden) za gospođe.

LIT.: Mite Kremnitz (njena prijateljica i suradnica), *Carmen Sylva*, Leipzig 1903; Petre V. Hanes, *Histoire de la littérature roumaine*, Paris 1934.

CARMINA BURANA, rukopisna zbirka, većim dijelom latinskih pjesama, koje su gdjgdje izmiješane s njemačkim stihovima (13. st.). Isprva se nalazila u samostanu Benediktbeuren (lat. Bura s. Benedicti), danas se čuva u Münchenu. To je najvažniji izvor za poznavanje vagantske poezije (pjesništva putujućih pjevača 12. i 13. st.), u prvom redu golijarda, klerika, koji su putovali s jedne visoke škole u drugu (lat. clerici vagantes). Među njima bilo je, doduše, i visokih svećenika i učenjaka, kao na pr. skolastik Abelard. Podrijetlom su pjesnici bili Nijemci, ali se među njima nalazilo i Romana. Iako su se služili latinskim jezikom, ipak poznaju i narodnu poeziju, koja inače nije sačuvana u rukopisnim zbirkama. Pjesme su većinom rimovane. Ima među njima ljubavnih (kao *Phyllis et Flora*), duhovnih, poučnih, polemičkih, satiričkih, napitnica (na pr. *Ispovijest Arhipoete*) i duboko osjećajnih, kao na pr. *Samoća*, jamačno od Abelarda. Pjesnici slave ljubav, vino, uživanje i prirodu. Ima i oštih navala na pokvarenost društva, na podmitljivost i gramzljivost vladajućih staleža. Ali i duboka religioznost u doba križarskih vojna našla je u tim pjesmama svoj pjesnički izražaj. Pjesnici poznaju klasičke uzore: Ovidija, Horacija, Vergilija i Terencija, ali se služe i metodom skolastičkoga raspravljanja. Najindividualniji je Arhipoeta, koji u svojoj *Ispovijesti* opisuje neobuzdanost i sukobe, u koje je zapadao u svojoj mladosti. Abelard u pjesmi *Samoća* daje oduška dubokoj boli nad rastankom s Heloizom.

LIT.: Kritičko izdanje A. Hilka i O. Schumann, 2 sv., Heidelberg 1930; njem. prijevod C. B. od R. Ulicha i M. Manitiusa, 1927. G. S.

CARMONA, grad u Španjolskoj (pokrajina Sevilla), u plodnoj ravnici Andaluzije (maslina, vinova loza), ima 22.267 stan. (1930). Na njegovu je mjestu stajala rimska tvrđava Carmo, od koje su sačuvana dvojna vrata. Od 1028 dalje C. bijaše sjedište maurske kneževine, koju je ukinuo (1247) Ferdinand III. Kastiljski. Ostali su trgovci maurskih utvrda. Crkva sv. Petra ima toranj, koji oponaša sevilsku Gizaldu. N. Ž.

CARNARVON, 1. grad i središte istoimene engleske grofovije u sjeverozapadnom Walesu. Leži na morskom tjesnacu Menai Strait, koji odvaja otok Anglesey od Walesa. Danas je C. dobro posjećeno morsko kupalište, a ima i neke grane veleobrtu; g. 1931 grad je imao 8469 stan. C. je starijski graden, s uzanim ulicama, i poznat je iz borba Engleza sa stanovnicima Walesa. Među povijesnim spomenicima najznatnija je velika tvrđava, koju je počeo graditi Eduard I. 1284.

2. Grofovija, Carnarvonshire, zahvata planinski kraj u sjeverozapadnom Walesu. U njoj su najviši planinski vrhovi u južnom dijelu Velike Britanije (Snowdon 1085 m).

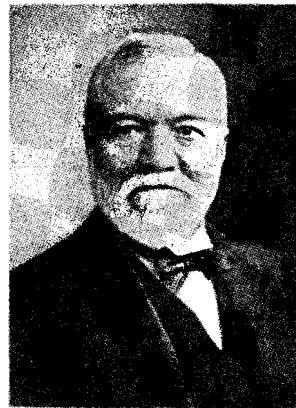
Glavna su zanimanja stanovništva poljodjelstvo i stočarstvo. Osim C-a važan je grad Bangor. Na površini od 1473 km² živi 120.829 stan. ili 82 na km² (1931). J. R.-ć.

CARNATIC (u sanskrtu Karnataka iz dravidskoga kor »crn« i nadu »zemlja«), krajina u Prednjoj Indiji, nekada na području države Mysore, a sada dio pokrajine Madras, Širi se između Istočnih Ghata i Koromandelske obale, od rta Comorina na krajnjem jugu poluotoka do grada Nellore sjeverno od Madrasa. Podneblje je u C. veoma vruće; izvanredno plodna zemlja rodi rižom, pamukom, žitom, duhanom i šećernom trskom, a na visini je pčelarstvo i govedarstvo. Ovdje je sačuvano mnoštvo vjerskih spomenika. Englezi osvojše C. na početku 19. st. N. Ž.

CARNEGIE, Andrew, * Dunfermline (Škotska) 25. XI. 1835, † Lenox (Massachusetts, USA) 11. VIII. 1919, američki tvorničar, veliki dobrotvor. Iselio se 1848 u Sjedinjene države, gdje je počeo kao šegrt i mali činovnik, da poslovnim duhom i iskorišćivanjem gospodarskog poleta onoga doba te vojnim dobavama za vojsku u građanskom ratu skupi veliki imetak stekavši petrolejske izvore i osnovavši prve tvornice tračnica i lokomotiva. Taj je imetak silno povećao kasnijim poslovanjem, koje je usredotočio na veleobrt željeza i čelika. Od njega osnovana Carnegie Steel Corporation imala je glavnicu od 320 milijuna dolara. G. 1901 povlači se od poslova. Već se od prije bavio društvenim i gospodarskim pitanjima te napisao više knjiga. U svojim spisima traži, da se bogataši odlikuju čednošću i radošću te da svoj imetak privode opće korisnim svrhama. Od svog golemog imetka davao je već za života

velike svote za različite prosvjetne, znanstvene i dobrotvorne ustanove, te je u času smrti ukupni imetak svih njegovih zaklada iznosio 350 milijuna dolara. Naročito je podupirao ustanovu za promicanje i osiguranje mira, te je njegovim prinosom (1,5 mil. dol.) građena i palača mira u Haagu. Osnovao je preko 2500 javnih knjižnica u različitim mjestima USA.

BIBL.: *Triumphant Democracy*, 1886; *The Gospel of Wealth*, 1900; *The Empire of Business*, 1902 (*Carstvo poslova*, prijevod VI. Spasojevića, Zagreb 1919); *Problems of Today*, 1908; *Autobiography*, 1920.

ANDREW CARNEGIE

CARNEO (Carneo), Antonio, slikar. Djelovao je od 1640 do 1680 u Udinama (Videmu). Lanzi tvrdi, da je uz Pordenona bio najznatniji slikar ove pokrajine. Na njegovu su umjetnost utjecali Palma stariji i Mlađi i Paolo Veronese. Najznatnija se njegova djela nalaze u Udinama, Villanovi i Percottu. Slikao je oltarne slike, ženske portrete i alegorije. I njegov sin **Giacomo** (djelovao od 1680 do 1711) bio je vješt slikar.

LIT.: I. Kukuljević, *SUJ*, Zagreb 1858; Th. von Frimmel, *Aus d. Palazzo Caistelli in Udine* (Blätter f. Gemäldekunde, V.), Beč 1909. A. Sch.

CARNESECCHI, Pietro, * Firenca 1508, † Rim 1. X. 1567, talijanski heretik. Bio je svećenik i zauzimao je ugledne položaje na dvoru pape Klementa VII. (Medici). Za Klementovih nasljednika, koji mu nisu bili skloni, približio se novotarskom pokretu oko Juana Valdésa i zastupao načelo »opravdanja vjerom«. Premda ga je inkvizicija progonila, C. se 1566 vratio u Firencu, ali ga Cosimo I. preda rimskoj inkviziciji. Pronađen krivim, bude smaknut 1567.

LIT.: G. Bandi, *P. C.*, 2 sv., Firenca 1873; A. Agostini, *P. C. e il movimento valdesiano*, Firenca 1899.

CARNEUS, Ivan, kipar 15. st. Rodio se u Šent Petru u Julskoj Krajini od oca Nikole Blaža. Izveo je 1479 u stolnoj crkvi u Udinama krstionicu, ukrašenju ornamentalnim i figuralnim ukrasom.

LIT.: I. Kukuljević, *SUJ*, Zagreb 1858.

CARNIA, planinska krajina (1200 km²) u sjevernom dijelu pokrajine Friuli u Italiji, zahvaća gornje porječje Tagliamenta na južnom podnožju istočnih Alpa. Ima vlažnu planinsku klimu. Stočarstvo je glavno zanimanje stanovništva, a poljodjelstvo je osudno. C. je uglavnom siromašan kraj, koji ne može prehraniti svoga stanovništva. Stoga imaju veliku gospodarsku važnost privremena prese-ljavanja u Italiju i inozemstvo. Glavna su mjesta Tolmezzo i Ampezzo. A. V.-i.

CARNIOLA, rimska pokrajina → Kranjska.

CARNIOLA (1908—1919). Kad su g. 1907 prestale izlaziti *Mitteilungen des Musealvereines für Krain*, nastavila je C. njihov rad kao časopis za upoznavanje zavičaja u nakladi Muzejskoga društva za Kranjsku.

Prva dva godišta (1908—9), u kojima se nalaze samo njemački pisani članci iz povijesti, arheologije i prirodoslovlja kranjske zemlje, uredio je Walter Smid. G. 1909 prestalo je izlaziti i *Izvestje Muzejskega društva za Kranjsko*, na što je počela izlaziti *Carniola*, novi niz, god. I.—IX., 1910—19, kao izvješće Muzejskoga društva sa slovenskim i njemačkim člancima. Uredivali su je zajedno J. Gruden (povjesničar), J. Mantuani (povjesničar umjetnosti i arheolog) i G. Sajovic (prirodoslovac). Izlazila je četiri puta na godinu.

Članci, koji obrađuju povijest umjetnosti, arheologiju i prirodoslovlje kranjske zemlje, te slovensku književnu povijest, imaju znanstvenu vrijednost. Osim članaka donosila je C. mnogo sitnih prinosa, preglede, izvještaje o svim publikacijama, koji se makar kako tiču kranjske zemlje, bibliografiju i t. d. Osim urednika treba spomenuti kao suradnike povjesničare F. Komaturu, J. Mala, M. Kosa, povjesničare umjetnosti V. Stesku, F. Steleta, književne povjesničare A. Zigona, J. Grafenauera, F. Kidriča, J. Lokara, folklorista J. Šašelja, jezikoslovca L. Pintara, prirodoslovce A. Paulina, F. Ponebška, bibliografa V. Šlebingera i t. d.

Kad je C. 1919 prestala izlaziti, nastavio je njezin rad *Glasknik Muzejskega društva za Slovenijo*.

LIT.: J. Šlebinger, *Slovenski časniki in časopisi ... 1797—1936*, Ljubljana 1937; Pivec-Stelc, *Kazalo k zgodovinskim publikacijam Muzejskega društva za Slovenijo 1891 do 1939*, Ljubljana 1939. A. P.-c.

CARNIOLA (1838—1844). U predožujsko doba bili su njemački listovi više puta utočište i slovenskim književnicima. Među te listove ide i C., koja je doživjela šest godišta (1838—44).

C. je izlazila u Ljubljani dvaput na sedmicu na četiri strane u nakladi i tiskari J. Blasnika. Prva dva godišta uredio je L. Kordeš, III.—V. uređivao je F. Hermann von Hermannsthal, a VI. je uredio oper Kordeš, koji je u drugom polugodištu bio i vlasnik. Između boljih ili barem bolje poznatih suradnika C.-je ističu se ovi Nijemci: J. N. Vogel, J. G. Seidl, R. Puff, A. Tschabuschnigg, V. Rizzi; od Slovenaca F. Prešern (*Nichts trägt an ihm des Dichtergeist's Gepräge ...* III. god., pretisak pjesme *Bog te obar* s njemačkim prijevodom, IV. god.; *Zgubljeni vera* s njemačkim prijevodom, V. god.; *An den Appellationstath Anton Tschopp*, ibid.; *An eine junge Dichterin*, VI. god.).

C. je donosila članke o kranjskim osebnostima i folkloru, lokalne znamenitosti, galeriju znamenitih Kranjaca, povijesne slike i uspomenne te prirodoslovnu i arheološku građu. Napose treba spomenuti članak *Slovensche Literaturzustände 1830—39*, što ga je napisao Prostoslav Milko (t. j. Fr. Malavasič) u III. god.; potanki brojidbeni izvještaj o seljačkim, trgovačkim i veleobrtnim prilikama u Kranjskoj, što ga je napisao Fr. Ks. Hlubek; Sreznjevskoga opis mltačkih Slovenaca *Slaven in Italien* u VI. god. U V. godištu donijela je C. od K. Ulleppitscha prijevod 29 slovenskih narodnih povjestica. Šestomu godištu bila je svaki mjesec dodana po jedna litografija u bojama slovenskih narodnih nošnja po originalima, koje je narisao ljubljanski slikar Fr. Kurz zum Thurn und Goldenstein, a naručio ih je E. Korytek.

LIT.: *O stoletnici Vodnikovih »Lublanskih noviz«*, Ljubljana 1897. A. P.-c.

CARNOT, 1. Lazare Nicolas Marguerite, * Nolas 13. V. 1753, † Magdeburg 3. VIII. 1823, francuski državnik i general, prozvan *le grand C.* Odgojen strogo od oca notara,

koji ga je odredio za svećenika, prima 1769 vojničku obuku i svršava zatim inženjersku školu u Mezièresu. Već tada bavi se mnogo i matematikom, geometrijom i književnošću, a 1784 izabere ga akademija u Dijonu za člana na osnovu spisa *Éloge de Vauban*. Ušavši 1791 u zakonodavnu skupštinu, a 1792 u konvent, postaje 1793 član odbora »Du salut public« i posvećuje se potpuno izgradnji revolucionarne vojske. U neobično teškim prilikama, kad je revolucija bila ugrožena od vanjskog i unutrašnjeg neprijatelja, mobilizira općim pozivom (*levée en masse*) muškarce od 17 do 55 godina i stvara novi časnički

LAZARE NICOLAS
MARGUERITE CARNOT

zbor; za godinu dana uspijeva tako dići vojsku od 600 tisuća. Postavlja i načelo nove strategije: »Napadaj bez prekida i uvijek s nadmoćnim silama; udaraj iznenada, sad ovdje sad ondje!« Osobitu je zadaću namijenio pri tom topništvu. Veliki uspjesi, koje je time postigao, donijeli su mu počasni naslov *organisateur de la victoire*. Republikanac iz uvjerenja, nije u svemu odobravao strahovladu, pa je poslije pada Robespierrea 1794 izabran u »Conseil des Anciens«. Nepravедno optužen zbog veza s rojalistima bježi 1797 u Njemačku i tek 1800 vraća se na poziv konzula Bonapartea, koji mu povjerava ministarstvo rata.

Predviđajući dalji razvitak privremeno se povlači i posvećuje studiju geometrije, ali kao član tribunata 1802—07 protivi se Bonaparteovu doživotnom konzulatu, a 1804 i njegovu proglašenju za cara; usprkos tome pozove ga Bonaparte 1809 u senat. G. 1814 brani s uspjehom Antwerpen, a za vladavine »stotinu dana« ministar je unutrašnjih poslova. Poslije Napoleonova ponovnog pada ulazi u privremenu vladu, ali ga Bourbonci protjeraju. G. 1889 prenijeli su mu smrtne ostatke u pariski Pantheon.

BIBL.: *Essai sur les machines en général*, 1783; *Mémoire sur l'utilité des places fortes à la frontière*, 1788; *Oeuvres mathématiques*, 1797; *Reflexions sur la métaphysique du calcul infinitésimal*, 1797; *Traité de la corrélation des figures de géométrie*, 1801; *Principes fondamentaux de l'équilibre et du mouvement*, 1803; *Géométrie de position*, 1803; *Essai sur la théorie des transversales*, 1806; *Traité de la défense des places fortes*, 1909; *Opuscules poétiques*, 1820; *Don Quichote*, 1820; *Mémoire sur la fortification primitive*, 1824; *Correspondance générale de C.* (izd. Charavay), 3 sv., 1892—97.

LIT.: Arago, *Biographie de C.*, 1850; H. Carnot, *Mémoires sur C.*, 1861—63; A. Picaut, C., *L'organisateur de la victoire*, 1885 i 1887; Fink, C., *sein Leben und seine Werke*, 1894; C. Mathiot, *Pour Vaincre, Vie, opinions et pensées de L. C.*, 1916.

Kao matematičar izdao je C. u Parizu *Reflexions sur la métaphysique du calcul infinitésimal*, 1797, *De la corrélation des figures de géométrie*, 1801, *Géométrie de position*, 1803, *Essai sur la théorie des transversales*, 1806. Ova posljednja tri rada važna su za t. zv. geometriju položaja, t. j. sintetičku projektivnu geometriju, koja je kao posebna nauka matematike nastala i vanredno se razvila u 19. st. U tome je C. preteča Ponceleta, Chaslesa, Steinera, von Staudta i dr. Uveo je među ostalim važni pojam potpunog četverostrana i dao stavak o transverzalama.

2. Marie François Sadi, * Limoges 11. VIII. 1837, † Lyon 25. VI. 1894, predsjednik francuske republike. Pohađao je politehničku školu i posvetio se gradnji mostova i cesta te je sudjelovao kod izgradnje mosta Collonge u Savoiji. Vlada narodne obrane imenovala ga 1871 prefektom departementa donje Seine. Te godine dođe u narodnu skupštinu, gdje glasuje protiv mirovnih preliminara. Ipak se priključio politici Thiersa, koja je težila za konsolidacijom republike. G. 1876 bi izabran u parlament, 1877 postade podtajnik za javne radove u kabinetu Ferry, 1880—82 ministar za javne radove, 1885—86 ministar financija, zatim senator, a u prosincu 1887 bi izabran za predsjednika republike. Na početku njegova predsjedništva zaokupiše ga diplomatski sporovi između francuske i talijanske vlade u pitanjima primjenjivanja povlastica u Tunisu i Massaui. U duhu stroge ustavnosti nastojao je ublažiti napete odnose između francuske republike i Svete Stolice. Kako je tada Engleska stajala uz Trojni savez, C. nastojao je dobiti protutežu približavajući se Rusiji. Pade žrtvom atentata, koji je izvršio anarhist Caserio.

LIT.: A. Barbou, S. Carnot, *Président de la République*, Pariz 1888; M. Dreyfous, *Les trois Carnot*, Pariz 1888.

3. Nicolas Léonard Sadi, * Pariz 1. VI. 1796, † Pariz 24. VIII. 1832, franc. fizičar, sin L. N. M. Carnota. Svršio je École polytechnique i posvetio se vojništvu, gdje je služio od 1814 do 1819 i od 1826 do smrti. Sudjelovao je u obrani Pariza 1814. Svoju jedinu raspravu *Reflexions sur la puissance motrice du feu et sur les machines propres à développer cette puissance* objavio je 1824. Njom je položio osnovu jednom od najvećih otkrića fizike, drugom glavnom stavku nauke o toplini, koji neki zovu i Carnotovim načelom (→ Toplina). U njoj se opisuje »Carnotov kružni proces«, t. j. djelovanje po Carnotu zamišljenog idealnog toplinskog stroja, koji bi s većim stupnjem djelovanja proizvodio radnju negoli ikoji drugi toplinski stroj. Na važnost te rasprave upozorio je 1834 Clapeyron, ali istom sredinom prošloga stoljeća Clausius i W. Thomson (Lord Kelvin) svojim istraživanjima okružiše Carnotovo djelo i pribaviše mu opće priznanje. Carnota smatraju jednim od najsamostalnijih i najdubljih mislilaca u povijesti fizike, u kojoj — prema izjavi Kelvinovoj — nije bilo većega djela od Carnotova. Bilješke,

NICOLAS LÉONARD SADI
CARNOT

preostale iza Carnota, izašle su tiskom 1878; iz njih se vidi, da je C. — prije svih drugih — odredio mehanički ekvivalent topline. St. H.

CARNOTIT → **Karnotit**.

CARNUNTUM → **Karnunt**.

CARO, 1. Annibale, * Civitanova 19. VI. 1507, † Rim 21. XI. 1566, talijanski književnik. Bio je u službi različitih crkvenih dostojanstvenika i prinčeva (Farnesi i dr.), najviše u Rimu. Pjeva petrarkističke ljubavne pjesme (*Rime*, 1569). C. je najpoznatiji po elegantnom i slobodnom prijevodu *Eneide* (1581), kojim je u širim krugovima kroz više vjekova učinio pristupačan Vergilijev ep. Brojna su i njegova živo pisana pisma *Lettere familiari I—II* (1572—75), uzor talijanske proze. Autor je komedije *Straccioni* (1544). Carove su pjesme tako cijenili suvremeni dubrovački pjesnici Sabo Bobaljević i Miho Monaldi, da su mu pjevali u čast te ga nakon smrti ožalili svojim talijanskim sonetima (*Rime*, Mleci 1589, 2. izd. Dubrovnik 1783).

BIBL.: *Scritti scelti*, con introduz. di V. Cian, Milan 1912; *Opere*, a cura di V. Turri, I., Bari 1912; *Lettere familiari*, per cura di M. Menghini, Firenze 1920; *Le più belle pagine di A. C.*, scelte da F. Pastonchi, Milan 1923; *Eneide*, a cura di V. Cian, Turin 1921; *Eneide*, a cura di G. Lipparini, Turin 1926.

LIT.: F. Rizzi, A. C., Turin 1931; F. Sarri, A. C., *saggio critico*, Milan 1933. M. D-ić.

2. Nikodem, * Lodz 26. V. 1871, kemičar. Pronašao je i zajedno s A. Frankom u život prve načine za dobivanje kalcijeva cijanamida, koji služi kao dušično gnojivo. M. M.

CARO-DELVAILE, Henry, * Bayonne 1876, † Pariz u srpnju 1928, francuski slikar. U Parizu su mu bili učitelji Bonnat i Maignan. Mlad je putovao po Španjolskoj. Ista kao se 1901 slikama *La manicure* i *Le thé*, a 1905 grupnim portretima *Ma femme et ses soeurs*. Slikao je naročito ženske portrete i izveo dekorativne slike u vijećnici u Lilleu i u vili Edmonda Rostanda (Cambro).

LIT.: J. Valmy-Baysse, H. C.-D., *sa vie, son oeuvre*, Pariz s. a. A. Sch.

CAROLINA (Constitutio criminalis Carolina). Na izmaku srednjeg vijeka došlo je kazneno pravosuđe u Njemačkoj u težak položaj. Uzroci tome bili su dvorsni: vanjski, izvanredna rascjepkanost pravnih područja, i unutarnji, raspadanje jedinstvenog pravnog mišljenja nadolaženjem novih misli iz inozemstva, napose iz Italije. Pravna nesigurnost preotimala je sve više maha. Sa sviju odlučnih strana dižu se glasovi za što bržim izjednačenjem kaznenog prava i postupka s obzirom na prostor i osnovna načela. Najvažniji je korak u tom pravcu prije Caroline zakon iz g. 1507, poznat pod imenom Bambergensis (Constitutio criminalis B.). Zakonik sadržava pretežno postupovno pravo, ali ima i važnih materijalnih propisa. Sastavio ga je vitez iz Franačke Freiherr Johann zu Schwarzenberg und Hohenlandsberg (1463—1528), osobita ličnost među svojim suvremenicima. Oko g. 1500 stupio je u službu biskupa u Bambergu kao predsjednik dvorskog suda i dvorski meštar, t. j. najviši činovnik svjetske vlasti. Bavio se lijepom književnošću i pjevao pjesme, proučavao Sv. Pismo i moralnu filozofiju i stjecao spremu za državnika i zakonodavca. Pridružio se reformaciji, a 1524 stupio je u službu brandenburških grofova. Iako nije znao latinski, upoznao se je s tečevinama talijanskog preporoda s pomoću prijevoda, koje je dao izraditi za svoju upotrebu.

Već u bamberškoj konstituciji uspio je Schwarzenberg kao dobar poznavalac njemačkog i talijanskog pravnog mišljenja spojiti jedno i drugo u cjelinu i dati joj jasan i razumljiv pravni izražaj. A upravo je ona služila kao uzor C-i (1535). Iz nje je C. preuzela više od polovice sadržaja. Nema sumnje, da je Schwarzenberg odlučno sudjelovao pri izradivanju C-e. Izradivanje i stupanje na snagu C-e zavuklo se radi otpora pojedinih knezova protiv izjednačavanja prava. Konačno joj je dodana t. zv. salvatorska zaporka, koja utvrđuje, da se Carolinom ne ukida kazneno pravo pojedinih zemalja. C. se ubrzo proširila po Njemačkoj. Do g. 1870 bila je prvi i jedini kazneni zakonik za čitavu Njemačku. Pravi joj je naslov: Des allerduchleuchtigsten grossmechtigsten unüberwindlichsten Keyser Karls des fünften und des heyligen Römischen Reichs peinlich gerichtordnung. Ali Karlo V. imao je vrlo malo udjela u stvaranju tog zakonika; dao mu je samo ime, a da njemačkog jezika nije ni poznao.

C. sadržava u jednakoj mjeri postupovno i materijalno kazneno pravo. Bavi se samo najtežim kažnjivim djelima, koja se kažnjavaju »peinlich« kaznom na tijelu, životu i časti, dok se s t. zv. građanskim slučajevima ne bavi. Ona je prva dala izražaj javnopravnom shvatanju kaznenog prava isključujući svaku nagodu (transactio). Zabacuje sve neograničene pojmove zločina kao crimen maiestatis, vis, iniuria, falsum,

stellionatus. Sustav kazni nije nov. Možda je u nekoj mjeri ublažen. Osakaćenje i smrtna kazna gotovo su isključive kazne. Čitav sustav počiva na odmazdi, zastrašivanju i tome, da se okrivljenik učini neškodljivim. Kod mnogih teoretskih pitanja, koja Schwarzenberg nije bio u stanju riješiti sam, upućuje na potrebu, da se saslušaju mišljenja stručnjaka i poznatih pravnika (pravnih fakulteta), na pr. u pogledu uzročne veze i pitanja uračunljivosti. Glede krivnje utvrđuje, očito na osnovu rimskog i talijanskog prava, da je uvijek potrebna zla nakana (dolus, umišljaj, »fürsetz«). Kao drugi oblik kaznenopravne krivnje poznaje nehat, koji stoji između zle nakane i slučaja. I u tom se, kao i kod pokušaja, koji je bio nepoznat njemačkom pravu, povodi za talijanskim uzorima.

Iz Njemačke proširila se C. u susjedne zemlje, napose Švicarsku, Nizozemsku i Poljsku.

LIT.: Schröder-v. Künsberg, *Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte*, 1919; R. v. Hippel, *Deutsches Strafrecht*, sv. I., 1925. S. F.-k.

CAROLUS-DURAN, Charles-Émile-Auguste Duran, * Lille 4. VII. 1837, † Pariz 18. II. 1917, francuski slikar. Učio je u Lilleu i Parizu. Putovao je po Italiji i Španjolskoj. Utjecaji španjolskoga slikarstva razabiraju se na jednog od njegovih najboljih slika *Dame au gant* (Pariz, Luxembourg). Slikao je brojne portrete i bio u svoje vrijeme jedan od najviše cijenjenih pariskih slikara, izvrstan crtač i odličan kolorist. Među njegovim dekorativnim slikama ističe se *A la gloire de Marie de Médicis* (Pariz, Louvre). S mnogo razumijevanja pratio je nastojanja mladog pokoljenja franc. umjetnika na obratu 19. i 20. st. i bio uvijek spreman posrednik između njega i službenog akademizma.

LIT.: A. Alexandre, C.-D., Pariz 1902; O. Grautoff u Thieme-Beckerovu *ALBK*, VI., Leipzig 1912. A. Sch.

CAROSSA, Hans, * Bad Tölz 15. XII. 1878, liječnik u Seestettenu kraj Passaua, njemački lirski pjesnik i pripovjedač. Kao vanredan psiholog poznaje najtajnija skrovišta ljudske duše, te je umjetnik neobično profinjena ukusa, tako da su mu djela upravo klasična: neobično vrijedan sadržaj zaodjenut u adekvatan oblik (*Gedichte*, 1910). Napisao objektivna i nježna ratna dnevnik: *Rumänisches Tagebuch* (1924), najljepšu i pjesnički najvredniju knjigu njemačke ratne književnosti. U memoarnu književnost idu djela *Dr. Bürgers Ende* (1913), *Eine Kindheit* (1922), *Verwandlungen einer Jugend* (1928). Osobito je vrijedna pripovijest *Der Arzt Gion* (1931), prožeta osjećajem dužnosti sadašnjeg pokoljenja prema budućim naraštajima; u knjizi *Führung und Geleit* (1933) opisuje C. svoje dakovanje, prve godine svoje liječničke prakse i ratne doživljaje u smislu Goetheove autobiografije »Dichtung und Wahrheit«. *Geheimnisse des reifen Lebens, aus den Aufzeichnungen Augermanns* (1936) prikazuje životnu krizu starijega čovjeka, u dilemi između dvije žene, kako je to Goethe prikazao u nizu pjesničkih djela. G. Š.

CAROTIS → **Karotida**.

CAROTO, Giovanni Francesco, * Verona oko 1480, † Verona poslije travnja 1555, talijanski slikar. Učitelj mu je bio Liberale da Verona. Kasnije utječu na nj Mantegna, Bonsignori, Catena, Francia, a najposlije i Rafael. Od svojih veronskih suvremenika odvaja se on tečajnim crtežem i mekšim koloritom, naročito u krajolicima. Najznatnije su njegovo djelo freske s prizorima iz života sv. Rafaela (Verona, kapela Spolverini u crkvi Santa Eufemia). G. 1514 boravi u Milanu i postaje dvorski slikar vojvode od Monteferrata. Brojne se njegove slike nalaze u crkvama u Veroni i Mantovi, pa u znatnijim evropskim galerijama. — Njegov brat **Giovanni** (* Verona oko 1488, † poslije 1562) slika pod utjecajem Francesca Moronea. I od njega ima u veronskim crkvama oltarskih slika, koje je često teško odvojiti od onih njegova brata. Mnogo se bavio arheološkim studijama i nacrtao sve važnije antikne spomenike veronske.

LIT.: M. H. Bearath u Thieme-Beckerovu *ALBK*, V. A. Sch.

CARP, Petru, * Iași 29. VI. 1837, † Tripanești 22. VI. 1919, rumunjski državnik. Učio je u Bonnu, prevodio Shakespearea, stupio u konzervativnu stranku, koja bijaše naklona Austro-Ugarskoj i Njemačkoj. Kako kneza Aleksandra Cuza podržavaše Rusija i Francuska, C. je radio protiv njega i pridonio njegovu padu 1866. Nakon izbora Karla Hohenzollern-Sigmaringena za kneza Rumunjske pođe u Pariz kao prvi tajnik rumunjske diplomatske agenture. Nakon povratka u domovinu osnova s Nikolom Blarembergom list *Țara romanescă* (Rumunjska zemlja), koji je vodio oštru borbu protiv frankofilске liberalne stranke. G. 1870 ministar vanjskih posala, 1890 i 1893—95 ministar poljodjelstva, 1900—1901 i 1911—1912 predsjednik dvaju konzervativnih ministarstava i ministar financija. G. 1916 radio je na tome, da Rumunjska stupi u rat na strani

VITTORE CARPACCIO, Triumf sv. Jurja
Mleci, Scuola di San Giorgio e Trifone

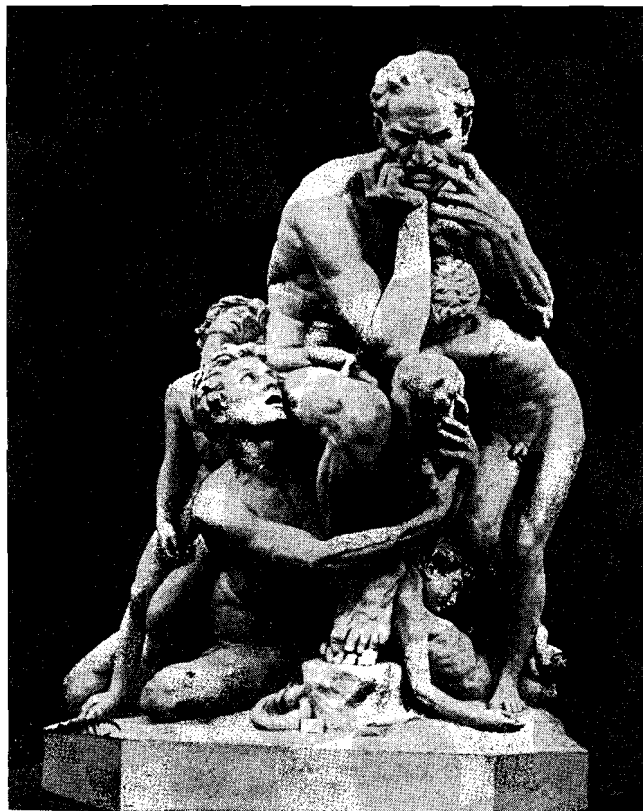
(Foto Alinari)

središnjih država. Kad 1916 prevladaše liberalci, koji stajahu u države Trojnog sporazuma, povuče se iz političkog života.

J. N.

CARPACCIO, Vittore, * Mleci 1455/56, † Mleci 1525/26, talijanski slikar. Obitelj C. ili Scarpazza od starine je mletačka, pa se spominje u Mazzorbu već 1348. Istom Benedetto, drugi sin majstorov, preselio se 1533 u Kopar (Capodistria), gdje su njegovi nasljednici živjeli sve do početka 19. st. Prvi se put spominje ime majstorovo 1472 u oporuci njegova strica Zuana (fra Ilarija). G. 1501 prima plaću za jednu sliku u duždevoj palači, 1507 dovršuju on i Giovanni Bellini tri slike u dvorani Velikog vijeća, koje je započeo Alvise Vivarini. G. 1508 podliježe Benedettu Diani u natječaju za jednu sliku. Iste je godine u povjerenstvu, koje je imalo ocijeniti Giorgionove freske na Fondacu dei Tedeschi. Još se spominje 1511, 1522 i 1523. 26. VI. 1526 bio je već mrtav. Učitelji su mu bili Lazzaro Bastiani (vjerojatno) i Gentile Bellini, kojega je kompozicijska i koloristička načela razvijao samostalno dalje. Utjecali su na nj Giovanni Bellini i Giorgione. G. 1490 počinju njegova datirana djela. Naime, ove je godine nastala prva u nizu slika za Scuola di S. Orsola (uz crkvu SS. Giovanni e Paolo), koje su nesamo njegovo majstorsko djelo, nego i najznatniji spomenici povijesnog slikarstva mletačkog 15. st., nastale između 1490 i 1498 (danas u mletačkoj Akademiji), a prikazuju prizore iz legende sv. Uršule. Sv. Uršula bila je kći britanskog kralja i prešla na kršćansku vjeru. Zaprošio ju je poganski kraljević, a ona mu se obećala, ako prijede na kršćansku vjeru i ako joj dopusti, da na tri godine pođe s deset tisuća djevice u Rim. I doista pođe ona s djevicama u Rim, gdje ih je pokrstio papa Cirijak. Vraćale su se preko Basela i Kölna, gdje ih je ustavio hunski kralj Guan zatraživši, da mu Uršula bude žena. Ali se ona tome usprotivila, pa hunski strijelci poubijaše nju i njene djevice. Na slikama su prikazani prizori: 1. Britanski poslanici pred kraljem Maurom. 2. Britanski poslanici opraštaju se od kralja Maura. 3. Poslanici donose kralju Mauru odgovor. 4. Sv. Uršula sanja o svom mučeništvu. 5. Britanski se kraljević oprašta od svog oca; kraljević dolazi k sv. Uršuli; kraljević i sv. Uršula opraštaju se pred njen odlazak u Rim. 6. Kraljević i sv. Uršula dolaze u Rim, gdje ih pred Andeoskom tvrđavom pozdravlja papa Cirijak. 7. Sv. Uršula dolazi sa svojim djevicama u Köln, kojega podsjedaju Huni. 8. Mučenje sv. Uršule, njenih djevice i pratilaca; pokop sv. Uršule. 9. Glorifikacija sv. Uršule (ova je posljednja slika nastala po mišljenju Berensonovu istom 1510). — G. 1496 nastale su slike *Krist među anđelima* (Udine, Museo Civico) i *Čudo sv. Križa* (Mleci, Akademija). Iza toga slijede slike iz legenda sv. Jurja i sv. Trifuna te sv. Jeronima, što ih je naručila hrvatska bratovština u Mlecima za oratorij svoje crkve S. Giorgio degli Schiavoni. C. je naslikao slijedeće prizore: sv. Juraj nasrće na zmaja; sv. Juraj ubija zmaja; sv. Juraj krsti kralja i kraljicu; sv. Trifun izgoni demona iz kćeri

cara Gordona; sv. Jeronim kroti lava; sv. Jeronim u svojoj ćeliji; pokop sv. Jeronima. Osim toga izveo je još slike: *Pozvanje apostola Mateja* i *Krist u vrtu Getsemane*. Od prilike u isto vrijeme (1496—1502) nastale su i slike s prizorima iz života Bogorodičina, što ih je naručila mletačka Scuola di Albanesi (danas u Bergamu, Milanu, Beču i Mlecima); iz 1505 je *Sveta porodica s donatorima* (London, Lord Berwick); iz 1507 *Sv. Toma Akvinski* (Stuttgart); iz 1508 *Smrt Bogorodičina* (Ferrara); iz 1509 *Prikazanje malog Isusa u hramu* (Mleci, Akademija); iz 1514 oltarska slika u mletačkoj crkvi S. Vitale i poliptih za crkvu S. Fosca u Mlecima, od kojega su se sačuvali samo likovi sv. Petra mučenika i sv. Sebastijana (do 1942 u »Strossmayerovoj galeriji« u Zagrebu, danas u mletačkom Museo Civico Correr) i sv. Roka (Bergamo); iz 1516 *Sv. Juraj ubija zmaja* (Mleci, crkva S. Giorgio Maggiore) i *Lav sv. Marka* (Mleci, Duždeva palača); iz 1518 slike u Kopru i Piranu.

JEAN-BAPTISTE CARPEAUX, Ugolino i njegovi sinovi

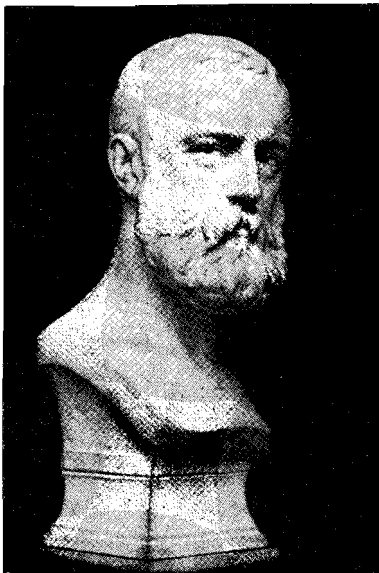
Među nedatiranim su slikama važnije: *Kurtizane na balkonu* (Mleci, Museo Civico Correr), valjda fragment jedne veće slike, i danas odvojene slike u zadarskoj stolnoj crkvi: sveci Martin, Jeronim, Petar, Pavao, Anastazije i Šimun, koje su nekoć sačinjavale poliptih na oltaru sv. Martina, a naručio ih je zadarski kanonik Martin Mladosić, kojega se portret nalazi na jednoj od njih. Od C-a su se sačuvali i brojni izvrsni crteži.

Dok je Gentile Bellini slikao na svojim povijesnim i legendarnim prikazima trijezne arhitektonske vedute, ispunjene figuralnom štafatom, C. prestavlja svoje (na kojima su tako vješto povezane klasične i istočnjačke građevine, raskošni kostimi i dražesne genre-crte uz obilje novelističkih motiva) u neki idealni slikoviti svijet priče. Njegove su slike (naročito one iz niza o sv. Uršuli i o sv. Jurju) neke viteške svečanosti, prožete dubokom kršćanskom mistikom srednjega vijeka. Zatišje njegovih intérieura (*San sv. Uršule, Sv. Jeronim u ćeliji*) kao da već dokućuju majstorstvo nizozemskih slikara 17. st.

I majstorovi sinovi, *Pietro* i *Benedetto*, bili su slikari. Prvi se spominje od 1513 do 1526 u Udinama, drugi se 1533 preselio u Istru, gdje je djelovao do 1572. Od njega ima slika u Kopru, Trstu i Piranu.

LIT.: I. Kukuljević, *SUJ*, Zagreb 1858; G. Ludwig-P. Molmenti, *V. C.*, Milan 1906; A. Venturi, *Storia dell'arte italiana*, VII/4, Milan 1915; D. von Hadeln, *Venezianische Handzeichnungen des Quattrocento*, Berlin 1925; W. Hasenstein, *Das Werk des V. C.*, Berlin-Leipzig 1925; G. Fiocco, *C.*, Rim s. a.; A. Alisi, *Vittore e Benedetto C.*, Capodistria 1929. A. Sch.

CARPEAUX, Jean-Baptiste, * Valenciennes 14. V. 1827, † Courbevoie (Seine) 11. X. 1875, francuski kipar i slikar. Učio je u Parizu, gdje mu je bio učitelj François Rude. G. 1854 polazi u Rim, gdje živi pet godina. G. 1862 izlaže u Parizu svoju grupu *Ugolino et ses fils* (bronca u Louvreu, mramor u privatnom posjedu). Idućih godina nastaju: *Poprsje princeze Matilde*, dekorativne skulpture za južno pročelje paviljona Flore u Tuilerijama, brojne portretne biste (Giraud, Garnier, Markiz de Laborde, Gérôme, Alexandre Dumas), njegovo najpoznatije djelo grupa *La Danse* na pročelju Garnierove Velike Opere u Parizu i grupa *Quatre parties du monde* na studencu u vrtu pariskog Opservatorija (konji su od Frémietta). Strossmayerova galerija ima od njega mramorno poprsje Markiza de Piennesa i dva crteža. C. je najznatniji kipar Drugoga carstva. Oslobodivši se dotadašnjeg ukočenog akademizma vraća se, naročito u svojim uzornim i slikovitim poprsjima, k načelima Houdonovim. Njegove duhovite grupe odaju majstorsku ruku, koja sigurno raščlanjuje arhitektonsku građu, a kloni se uza sve tetošenje oko lijepih oblika svakog klasicizma. Njegova

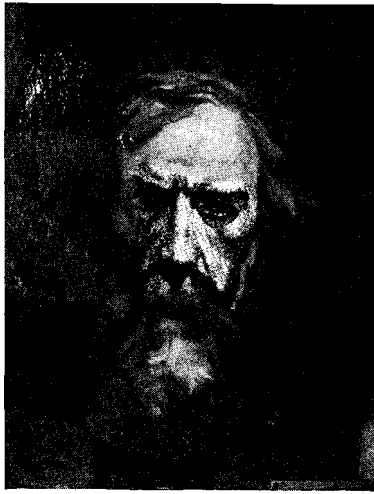
JEAN-BAPTISTE CARPEAUX,
Markiz de Piennes
Zagreb, Strossmayerova galerija

djela (u kojih ima, jednako kao u onih Baryea i Rudea, i baroknih elemenata) dovode neposredno do Rodina. C. se istakao i kao slikar i grafičar.

LIT.: J. Claretie, *J.-B. C.*, Pariz 1876; E. Chesneau, *Le statuaire J.-B. C.*, Pariz 1880; L. Riotor, *C.*, Pariz 1906; E. Sarradin, *C.*, Pariz 1928; G. Lecomte, *La vie héroïque et glorieuse de C.*, Pariz 1928. A. Sch.

CARPENTARIA, plitki zaliv na sjevernoj obali Australije, rombičnoga oblika, 320.000 km². Na Z je Arnhemland, na I poluotok York. Južna je obala pusta, u vezi s pustinjama. Na zapadnoj je strani otok Groote Eylandt, a na J otok Wellesley. Taj je zaliv otkrio Abel Tasman 1644. M. Š.

CARPENTER, Jesse Fairfield, * Washington 8. VIII. 1853, † Nauheim 3. VI. 1901, američki inženjer, pronalazač Carpenterova zavora sa zgusnutim zrakom za željeznička kola, koji je prije bio u Njemačkoj mnogo upotrebljavan; osnivač tvrtke »J. F. Carpenter«, koja od 1905 kao »D. d. za Knorrov zavor« proizvodi Kunze-Knorrovu kočnicu. Lj. P.

JEAN-BAPTISTE CARPEAUX
Autoportret

CARPI, Ugo da, * između 1479—81, † 1532, talijanski slikar i grafičar. Naslikao je nekoliko slika za sakristiju rimske crkve sv. Petra (danas Museo Petriano). G. 1516 moli mletačku Signoriju, da mu dade privilegij za tiskanje drvoreza u više boja nazivajući ovu svoju tehniku »modo nuovo di stampare chiaro e scuro, cosa nuova e mai più fatta«. Drvorezi na taj način tiskani zovu se »chiaroscuro«, »clair-obscur« i »camayeux«. Nije, dašto, C. bio prvi, koji je obreo ovu tehniku, jer su već prije njega Cranach, Burgkmair i Jobst de Negker radili u istoj tehnici. Ali je C. doveo ovu tehniku do njena nenadmašivog savršenstva. Njegovi su drvorezi, tiskani u dvije, tri i četiri boje, rezani po slikama i crtežima Rafaela, Peruzzija, Giulija Romana, Tiziana i Parmigianina. Zagrebačka »Grafika zbirka« ima nekoliko njegovih izvanredno rijetkih i dragocjenih drvoreza.

LIT.: P. Kristeller, *Kupferstich und Holzschnitt in vier Jahrhunderten*, Berlin 1905; A. Reichel, *Die Clair-Obscur-Schnitte des XVI., XVII. und XVIII. Jahrhunderts*, Beč 1926; L. Servolini, *Ugo da Carpi* (Rivista d'arte, XI. 1929); M. Pittaluga, *L'incisione italiana nel Cinquecento*, Milan 1930. A. Sch.

CARPINI, Joannes de Plano (Giovanni de Piano), * Piano di Carpine kod Perugia oko 1200, † Bar 1. VIII. 1252, franjevac, misionar i najzad nadbiskup u Baru. Učenik je sv. Franje; od 1222 posvećuje se misiji i uređuje franjevački red u Njemačkoj. G. 1245 šalje ga njegov prijatelj, papa Inocencije IV., mongolskom velikom kanu, ne bi li ga predobio za borbu s islamom. C. putuje u pratnji dvojice franjevaca, Čeha Stjepana i Poljaka Benedikta, preko Rusije u Karakorum, kamo stigne baš u vrijeme, kad je ustoličen novi kan Kujuk 1246. Vrativši se 1247 putuje C. mnogim evropskim zemljama, a 1249 imenuje ga papa nadbiskupom u Baru. C. pokuša odmah dokrajčiti dugotrajni spor između dubrovačke i barske crkve o jurisdikciji nad katoličkim biskupijama u državi Nemanjića, ali naiđe na žestok otpor dubrovačkoga nadbiskupa. Jednom ga prilikom, štoviše, Dubrovčani uhvate i bace u tamnicu; kada se dokopao slobode, udari Dubrovnik anatemom i uđe u odlučnu borbu za prava svoje crkve. Nastoji ujedno ukloniti nered, koji su u vrijeme bezvlašća od 1246 do 1249 zavlitali u barskoj crkvi. U jeku borbe s Dubrovnikom, u kojoj ga je iz političkih razloga pomagao i kralj Uroš I., umre u Baru 1252. Parnica s dubrovačkim nadbiskupom završi naskoro poslije njegove smrti (1255) uzmakom Dubrovnika. Plod su njegova puta u Mongoliju spisi: *Liber Tartarorum* (poslj. izd. 1930 od Rischla) i *Historia Mongalorum* (izd. d'Avezac 1839 u Recueil de voyages et des mémoires Geogr. društva u Parizu, sv. 4., zajedno s prvim spisom). U njima je iznio mnogo dragocjenih podataka o Mongolima.

LIT.: Liverani, *Giovanni de Piano Carpini*, Siena 1878; C. R. Beazley, *Carpini and Rubruquis*, Haklyit Society. London 1903; P. G. Golubovich, *Biblioteca bio-bibliografica della Terra Santa e dell'Oriente Franceseano*, I, Firenca 1906; I. Marković, *Dukljansko-barska metropolija*, Zagreb 1909; S. Stanojević, *Borba za samostalnost katoličke crkve u nemanjićskoj državi*, Beograd 1912; A. Gavazzi, *Otkrivanje zemalja*, Zagreb 1932. J. Š-k.

CARPZOV, Benedikt, * Wittenberg 1595, † Leipzig 1666, njem. pravni pisac. Potekao je iz učene porodice, koja broji devet pravnikâ i pet bogoslova. Otac njegov istog imena bio je profesor u Wittenbergu. G. 1618 položio je u Wittenbergu doktorsku čast disertacijom *De regalibus*, koju je napisao zajedno s bratom. Iza toga poduzeo je znanstveno putovanje po južnoj Njemačkoj, Italiji do Rima, Francuskoj, Engleskoj i Belgiji. G. 1620 pozvan je kao sudac u Schöppenstuhl u Leipzigu, kome je s malo prekida pripadao do smrti. Taj sud nije rješavao samo parnice nego je davao uz posebnu naplatu i mišljenja o parbenim spisima, koji su mu bili dostavljani iz cijele Njemačke. Uz to je bio i prisjednik kod najvišeg suda (curia provincialis suprema) u Leipzigu. G. 1639 postao je vijećnikom prizivnog suda u Dresdenu i dvorskim savjetnikom. G. 1645 imenovan je redovitim profesorom i stalnim dekanom na pravnom fakultetu u Leipzigu. G. 1655 pozvan je kao tajni savjetnik na dvor u Dresdenu. Ali srce ga je vuklo natrag u Leipzig i tako se vratio u Schöppenstuhl g. 1661.

Najpoznatije mu je djelo *Practica nova imperialis saxonica rerum criminalium* u tri knjige (Wittenberg 1635), prvo sustavno djelo njemačkog kaznenog prava. Djelo *Iurisprudentia forensis romano-saxonica* (Frankfurt 1638) osnovano je na njegovoj vlastitoj praksi kao i na rješidbama Schöppenstuhla (1330—1635). Te su rješidbe sadržane u 400 rukom pisanih knjiga. *Processus juris in foro saxonico* (Jena 1657) prikazuje građanski postupak.

Glavna je zadaća kaznenog pravosuđa po C-u borba protiv sotone, a po Božjem nalogu. Znanstveno stajalište C-ova prema kaznenom pravu može se najbolje utvrditi iz njegove nauke o vrelima. Kao dobar poznavalac suvremene talijanske kaznenopravne znanosti preuzeo je iz nje osnovna načela o tumačenju i primjeni prava, kao i o međusobnom odnosu pojedinih pravnih vrela. Prvo i najvažnije pravno vrelo je zakon. Ali sudac mora podjednako paziti, da zločini ne ostanu nekažnjeni. Između tih, po današnjem pravnom shvaćanju donekle protivurječnih stajališta kreće se glavni kaznenopravni rad C-a u nastojanju, da ih izmiri i ujedini. Tumačeći zakon kazneni ga sudac po potrebi i proširuje, a kao sredstvo može mu poslužiti i analogija. Taj način tumačenja vrijedi samo u slučaju, ako postoji, ili još postoji, ista »ratio«. Zakon vrijedi samo onda, kad odgovara pojmu »aequitas«. To vrijedi i za običajno pravo, koje kao vrelo imade istu važnost kao i zakon. Pod uslovom, da su ih stvorila određena sudišta, napose Schöppenstuhl u Leipzigu, i da ih je potvrdio zemaljski vladar, imaju i sudske rješidbe zakonsku moć. Kao važno vrelo navodi i božansko pravo. Bog je vrhovni zakonodavac, a Isus vrhovni tumač. Božansko pravo sadržano je u Sv. Pismu, po svom dostojanstvu stoji pred svakim drugim pravom, ne smije se mijenjati običajnim pravom ni sudskim rješidbama, ali ni smikom. Zločinstva po božanskom pravu ne smiju se ni pomilovati. Kao daljnja vrela navodi kanonsko pravo, izmijenjeno reformacijom, i prirodno pravo. Čini se, da se pojam prirodnog prava po njemu poklapa s božanskim pravom, koje nije sadržano u Sv. Pismu. Važno je vrelo i »ius civile«, u Njemačkoj prihvaćeno rimsko pravo. Razumije se, da stjecaj više pravnih vrela glade istog kažnjivog djela, odnosno kazne, daje sudskoj rješidbi veće dostojanstvo. Kada govori o zakonu, misli u prvom redu Carolinu; spadao je naime među

najodličnije tumače ovog zakonika, ali jednako uvažuje druge, napose novije zakone. Sva u zakonima nesadržana kažnjiva djela obuhvaća pojmom »stellionatus«.

Upliv C-a na znanost i praksu kaznenog prava u Njemačkoj bio je vanredan; na tom području vladao je do 19. st., bio je doista otac kaznenog prava. Uzrok tog utjecaja nalazi se u tome, što je jasno, iscrpljivo i na lako shvatljiv način prikazao ukupno pravo, koje je u ono vrijeme vrijedilo u Njemačkoj. Izvorni duh nije bio ni u kojem pogledu. Djela su mu pretežno marljive kompilacije, i njegov veliki ugled nije osnovan ni na velikom poznavanju i ispravnom shvaćanju povijesti, ni na dubokom i ispravnom tumačenju vrela (kritika mu prigovara, da nije proučavao vrela nego da je citate nekritički preuzeo od drugih pisaca i da se bez navoda vrela služio tuđim mišlima), ni na novim izvornim i u ma kojem pogledu genialnim idejama. Metoda mu je kazuistička osnovana na iskustvu.

Kao profesor predavao je i kanonsko pravo. Napisao je djelo *Iurisprudentia ecclesiastica* (Leipzig 1659). Što je kazano za njegova djela o kaznenom pravu, vrijedi i za crkveno pravo. On je osnivač nauka o evanđeljskom crkvenom pravu, pa i sam pojam crkvenog prava potječe od njega. Sve do novijeg vremena smatralo se to djelo »simboličkim«.

LIT.: Stintzing-Landsberg, *Geschichte der Wissenschaften in Deutschland*, sv. 18/11., 1884; J. F. Schulte, *Geschichte der Quellen und Literatur des Canonischen Rechts*, sv. 2. i 3., 1880; P. Schneider, *Die Rechtsquellen in Carpovs Practica nova imperialis saxonica rerum criminalium*, 1940; E. Boehme, *Der Schöppenstuhl zu Leipzig und der sächsische Inquisitionsprozess im Barockzeitalter*, Ztschr. f. d. ges. Strafrechtswissenschaft, sv. 59.—61. S. F-k.

CARRA, Carlo, * Quargorento (Alessandria) 11. II. 1881, talijanski slikar i kritičar. Učio je u milanskoj Breri, gdje mu je bio drug Cesare Tallone. G. 1915 priključio se Marinettijevu futurističkom pokretu, a od 1909 izlaže u znatnijim evropskim izložbama ovoga smjera. Važnije su njegove slike: *Pino sul mare*, *Camera incantata*, *Meriggio* (Turin, zbirka Germano), *Penelope*, *Gentiluomo ubriaco*, *Cavalli* (Rim, Galleria nazionale d'arte moderna). Suradnik je listova i revija *Lacerba*, *Popolo d'Italia*, *Valori plastici*, *Ambrosiano*. Napisao je knjige o Giottu, Derainu i Boccioniju.

LIT.: A. Soffici, C. C., Milan 1928; P. M. Bardi, C. e Soffici, Milan 1930. A. Sch.

CARRACCI, talijanska umjetnička porodica iz Bologne, na početku baroknog razdoblja. Za povijest umjetnosti najznatniji su *Lodovico* (* u travnju 1555, † 13. XI. 1619) i njegova dva bratića *Agostino* (* 15. VIII. 1557, † Parma 22. III. 1602) i *Annibale* (* u studenom 1560, † Rim 15. VII. 1609). Sva su trojica između 1580 i 1595 boravila ponajviše u Bologni; zajednički su radili naročito oko ukrasa tamošnjih palača (Pal. Fava 1580—85, Pal. Magnani 1592, Pal. Sampieri 1593—94), a zajedno su jamačno upravljali i akademijom *degli Incamminati*, koja valjda nije bila prava škola. Pripisuju im neke programatske izjave o njihovom načelnom eklekticizmu. Annibale je 1595 zauvijek ostavio rodni grad, a Agostino 1597; pošto su u zajednici

ANNIBALE CARRACCI, Triumf Bakha i Arijadne
Rim, Palazzo Farnese

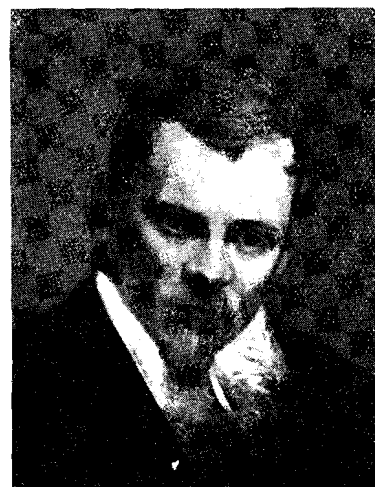

AGOSTINO CARRACCI,
Autoportret
Firenca, Galleria degli Uffizi

Lodovico učio je najprije kod Prosp. Fontane, a daljne je poticaje primio iz djela mletačke, parmanske i firentinske škole (A. del Sarto). U radu C-jeva ateljera na bolonjskim palačama nije mnogo sudjelovao, ali je kasnije sam izradio freske za samostan S. Michele al Bosco i crkvu S. Pietro u Bologni (njegovo posljednje djelo *Blagovijest*), a radio je i u Piacenzi. Najznatnije se njegove slike nalaze u galeriji u Bologni (*Obrćenje sv. Pavla* 1587, *Madona na mjesecu* i *Madona Bargellini* 1588 i dr.) zatim u Centu i u Milanu (Brera). Od svih C-ja on se najviše podaje eklekticizmu; daje prednost velikim likovima, pokretima i patosu.

Agostino, najobrazovaniji i duševno najraznoličniji od C-ja, najmanje je sudjelovao u zajedničkom radu. Mnogo je stvarao u bakru (sačuvalo se 270 komada) prikazujući i krajolike. Primivši prvu pouku od Fontane i Lodovica C-ja na svojim je putovanjima upoznao djela parmanske škole. Grafičke je tehnike naučio navodno kod Tibaldija i Corn. Corta. Kad se zavadio s oporijim bratom, odazvao se pozivu iz Parme, gdje je slikao alegorične freske za Pal. del Giardino. Najznatnije mu je djelo *Pričest sv. Jeronima* (Bologna, Pinakoteka, i Pariz, Louvre).

Annibale, najmlađi i stvaralački najznatniji od C-ja, učio je kod brata Lodovica i putovao zbog daljih nauka u Parmu i Mletke. Kako je od 1595 trajno boravio u Rimu, pao je kasnije i pod jaki utjecaj rimske visoke renesanse. Od 1583 radi za crkve u Bologni, a najviše je udjela imao u oslikavanju tamošnjih palača. U »galeriji« rimske palače Farnese dao je prvi put pravi uzor ranobarokne dekoracije u velikom stilu; tim je radom nadaleko djelovao. U svojim šest polukružnih slika (danas u gal. Doria) očituje se na-

ANNIBALE CARRACCI,
Autoportret
Firenca, Galleria degli Uffizi

radili još godinu dana u Rimu, odvojili su se i njihovi putovi. Ugladajući se opet u prirodu i podređujući svoj način komponiranja u svim pojedinostima jednoj osnovnoj shemi, najčešće postavljenoj u dijagonalu, ova tri slikara već utiru put ranom baroku, a svojim razmjerno jakim oslonom na uzore iz visoke renesanse i primjerenim smislom za zahtjev naručitelja u pogledu »dekora« zastupaju u slikarstvu baroka više »klasicistički« pravac. Njihov je utjecaj na dekorativno freskoslikarstvo kao i crkveno slikarstvo bio u Evropi do 18. st. vrlo jak.

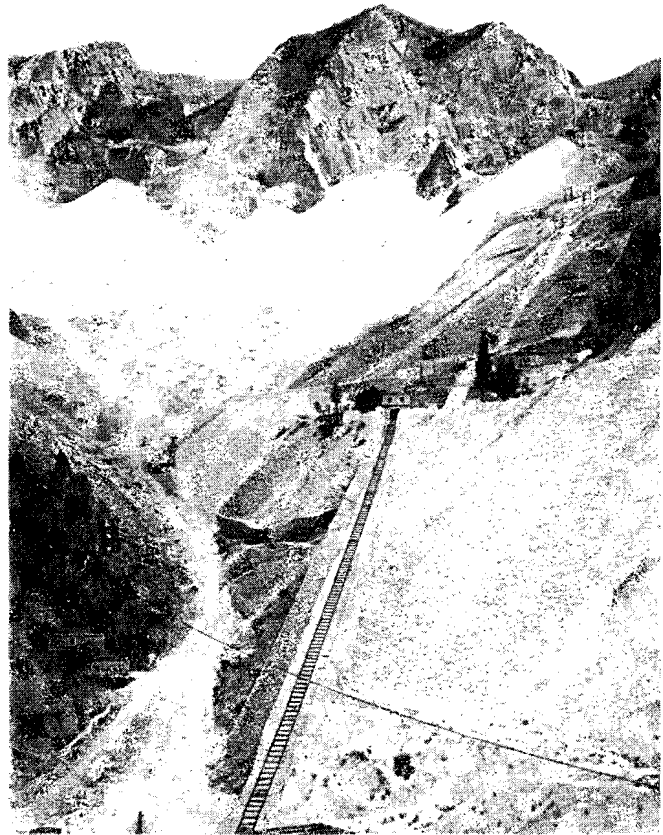
kuća u Loretu (Rim, S. Onofrio), *Venera i Adonis te Krist se prikazuje Petru* (Beč) i *Uznesenje Marijino* (Rim, S. M. del Popolo).

LIT.: za sve C.: Bolognini-Amorini, *Le vite di L., Ag., Annib. ed altri dei C.*, Bologna 1890; A. Venturi, *I C. e la loro scuola*, 1895; G. Albin, *I C.*, Bologna 1909; G. Rouché, *La peinture bolonaise à la fin du 16-e siècle. Les Carrache*, Pariz 1910; A. Foratti, *I C. nella teoria e nella pratica*, Città di Castello 1913; Isti u »Archiginnasio« 1914 i 1921; — o Lodovicu C.: F. Malaguzzi, G. Copertini i W. Friedländer u »Cronaca d'Arte« 1924—26; — o Annibalu C.: H. Tietze, *A. C-s Galerie im Pal. Farnese*, Jahrb. kunsth. Samml. Kaiserh. 26, Beč 1906.

CARRANZA, Bartolomé de (nazvan i Miranda po rodnom mjestu u Španjolskoj), * 1503, † Rim 1576, profesor teologije u Valladolidu. G. 1546 zastupa Karla V. i primasa Španjolske na tridentinskom koncilu. G. 1557 imenovan je toledskim nadbiskupom i primasom Španjolske. Inkvizicija ga optuži radi njegova katekizma (prvog u Španjolskoj) i stavi u zatvor, gdje je odsjedio 17 godina. Ali kasnije se dokazala njegova ortodoksnost, te je pušten na slobodu.

BIBL.: *Summa conciliorum et pontificum*, Mleci 1547; *Controversiae quattuor*, Mleci 1545; *Controversia de necessitate personalis residentiae episcoporum*, Mleci 1547.

LIT.: H. Laugwitz, B. C., Kempten 1870; Geben Roten, *Vindication del arzobispo C.*, Madrid 1902; E. Colunga, *Intellectualistas y misticos en la Teologia española en siglo XVI* (La Ciencia tomista 1914/15); Echard, *Scriptores O. P. II.* H. B.

(Foto ENIT)

CARRARA, Kamenolom mramora

CARRARA, grad u sjeverozapadnoj Toscani, udaljen 6 km od obale Tirenskog mora. Leži među planinama, koje su sastavljene od bijelog mramora; strane su tih planina izrovane brojnim kamenolomima. Već su Rimljani iskorišćivali kararski mramor, koji je danas sigurno jedan od najpoznatijih na svijetu. Glavna su osobina grada brojne radionice za preradbu mramora. Još od 1769 u C-i postoji akademija za preradbu mramora, koja je danas smještena u velikom starom dvorcu. Osim ovog dvorca ističe se nekoliko crkava, sve kao i cijeli grad građeno od bijelog mramora. C. je danas napredan i živ grad sa 59.031 stan. (1936). Neobrađen i obrađen mramor izvozi se posebnom željeznicom do postaje Avena ili do luke Marina di Carrara i dalje željeznicom i brodovima. Posljednjih je godina obrt i izvoz mramora znatno usavršen.

LIT.: E. Repetti, *Compendio storico di Carrara*, Massa Badia Fiesolana 1821; C. Lazzoni, *Carrara e le sue Ville*, Carrara 1880; M. Lupo Gentile, *L'origine del comune di Carrara*, Spezia 1910. J. R.-ć.

CARRARA, 1. Enrico, * Reggio Emilia 25. IX. 1871, talijanski književni historičar, profesor talijanske književnosti na sveučilištu u Turinu (od 1928). Autor je brojnih rasprava, osobito o talijanskoj klasičnoj književnosti, najviše o Danteu, Petrarki, Boccacciu, Ariostu. Glavna su mu djela: *La poesia pastorale*, Milan 1909; *I due Orlandi*, Turin 1934. Izdao je s predgovorom i tumačem: *Arcadiju* Iacopa Sanazara, Turin 1926, i *La Vita Benvenuta Cellinija*, I.—II., Turin 1926—27. Slijedi historičku metodu svoga učitelja G. Carduccija. M. D.-ić.

2. Francesco, * Lucca 18. IX. 1805, † Lucca 15. I. 1888, talijanski kriminalista. Učenik je Carmignanija, od 1859 profesor kaznenog prava u Pisi. Njegov *Programma di diritto criminale* jedno je od najvažnijih djela talij. kaznenopravne književnosti, odlučno za tal. kaznenopravno mišljenje kroz više od trideset godina. Osnivač je t. zv. pravne škole u kaz. pravu. Po njemu kazneno pravo vuče podrijetlo iz prirodnog prava, ono je nepromjenljivo, jer predstavlja volju Božju. Svrha mu je pravna zaštita građanskih dobara u najširem smislu. Kako prirodno pravo ne može uspješno vršiti tu zaštitu, potrebna je posebna državna djelatnost. Ona stupa na mjesto prava samobrane, koje iskonski pripada pojedincu, i izvršivanjem kazne pojačava moralnu prinudu, sadržanu u prijetnjama kaznom. Tako je kazna ultima ratio societatis i ima kao konačni cilj uspostavu pravnog stanja u društvenom životu. Bio je protivnik svih okrutnih kazna, a napose smrtno kazne. Pod konac života odlučno se odupro, i s uspjehom, prodiranju pozitivne škole (Lombroso, Ferri) u tal. kaznenopravnu znanost. Bio je narodni zastupnik i senator, iako se nije nalazio među prvoborcima za talijansko ujedinjenje. Suradivao je pri spremanju jedinstvenog kaznenog zakonika za kraljevinu Italiju od g. 1889.

BIBL.: *Programma del corso di diritto criminale: Parte generale*, 2 sv., Lucca 1860, 10. izd., Firenca 1907; *Parte speciale*, 7 sv., Lucca 1864—1870, 8. izd. 1906—7; *Opuscoli di diritto criminale*, Lucca 1859—67; *Reminiscenze di cattedra e di foro*, Lucca 1883; *Lineamenti di pratica legislativa penale*, Turin 1874.

LIT.: U. Spirito, *Storia del diritto penale ital.*, sv. 1., Rim 1925. S. F.-k.

FRANO CARRARA

Pisao je članke iz povijesti, lingvistike i prirodnih nauka. Iznosio je podatke o istaknutijim Dalmatincima i prevodio hrvatske narodne pjesme na talijanski.

BIBL.: *Archivio Capitolare di Spalato*, Split 1844; *Chiesa di Spalato un tempo Salonitana*, Trst 1844; *La Dalmazia descritta con 48 tavole miniate, rappresentanti i principali costumi nazionali*, Zadar 1846; *Canti del popolo dalmato*, Zadar 1849; *Della vita e degli scritti di Giovanni Cattalinich*, Zadar 1849; *Topografia e scavi di Salona*, Trst 1850; *Antologia italiana*, Beč 1853.

LIT.: A. Bajamonti, *Della vita e degli scritti dell' abate Dr. Francesco Carrara*, Split 1854. C. F.

CARRA SAINT-CYR, Jean-François, grof, * 1756, † Vailly-sur-Aisne 5. I. 1834, francuski general. Kao pješićki časnik sudjelovao je u američkom ratu; 1794 pridijeljen je generalu Aubert-Dubayetu kao prvi tajnik pokljarstva u Carigradu. Povjerenica mu je bila misija kod vlašćkog »hospodara« kao i kod vidinskog paše Pazvan-Oglua. Vrativši se 1798 u Francusku služio je u vojsci te se odlikovao u nekoliko ratova. G. 1809 poslan je u Ilirske pokrajine, gdje je zapovijedao najprije Vojnom Hrvatskom u Karlovcu, a zatim I. divizionom »ilirske« vojske u Ljubljani. Poznavao je grofa Janka Draškovića i ostao s njime

u pismenoj vezi i nakon svog odlaska iz Ilirije. G. 1812 odlazi kao zapovjednik francuske posade u Hamburg, a 1814 redom u Condé, Bouchain, Valenciennes. Umirovljen 1815, reaktiviran 1817 kao guverner Francuske Guyane, konačno umirovljen 1819. J. D.-e.

CARREL, Alexis, * Sainte-Foy 28. VI. 1873, francuski kirurg i biolog, od 1909 profesor na Rockefellerovu zavodu u New-Yorku, dobio je 1912 Nobelovu nagradu za medicinu radi svojih uspješnih pokusa prenosa (transplantacije) organa i istraživanja o naravi krvnih žila. V. B.

CARREÑO, Teresa, * Caracas (Venezuela) 1853, † New York 1917, ugledna pijanistica. Potekla je od ugledne venezuelske porodice, pa joj je bilo moguće učiti kod znamenitih profesora glasovira u Caracasu i Parizu. Isticala se plastikom i vatrenom svirkom. U Evropi je koncertirala već od 1865. Svjetski glas uživala je od 1889. Udalava se više puta; od 1892 do 1895 bila je žena klavirskog virtuozu Eugena d'Alberta. Dugo je živjela u Berlinu. Bila je i dobra pjevačica, a znala je dohvatiti i dirigentski štapić. Bavila se i skladanjem, pa je uglazbila i nacionalnu himnu za svoju domovinu Venezuelu. Tiskom su objelodanjene njezine briljantne skladbe za glasovir i jedan gudalački kvartet. B. Š.

CARRER, Luigi, * Mleci 12. II. 1801, † Mleci 23. XII. 1850, talijanski književnik. Eklektik i površan pisac stihova i proze, klasicist po formi, romantik po suštini (*Poesie, Prose*, Mleci 1845, 1846). Poznavali su ga i kod nas (Prosvjeta, XIII., Zagreb).

LIT.: C. De Lollis, *Saggi sulla forma poetica italiana dell'ottocento*, a cura di B. Croce, Bari 1929; G. Damerini, *Tommaseo amico e nemico di C.*, Mleci 1934. M. D.-ić.

CARRERA, 1. José Miguel, * Santiago 15. X. 1785, † Mendoza 4. IX. 1821, čilski general i političar. U španjolskoj se istaknuo u ratu protiv Francuza, a vratio se u Čile, kad je ondje buknuo revolucija. Vojnički pokret od 15. XI. 1811 digne ga na čelo izvršnog odbora te preuzme u svoje ruke vodstvo narodnog života. U vrijeme od 1811 do 1814, koje Čilenci smatraju junačkim vijekom svoje domovine (*patria vieja*) i početkom svoje autonomije, sastavlja prvi ustav. Neprijateljstva i promjene, koje nastadoše za rata protiv španjolaca, primorao ga, da vlast prepusti svom najvećem protivniku B. O'Higginsu i da pobjegne. U Buenos Airesu, Sjedinjenim Državama i Argentini spremao je pothvate, da se ponovno domogne vlasti, ali je ulovljen i smaknut u Mendози, gdje padoše i glave njegove braće.

LIT.: *Diario militar del general J. M. C.*, Santiago 1900; *Homenaje de la Sociedad Chilena de historia y geografía a la memoria del general don J. M. C.*, Santiago 1921; *Actas del Cabildo de Santiago durante el periodo llamado de la patria vieja* (1810—14), Santiago 1910; B. Sánchez Alonso, *Fuentes de la historia española e hisp.-amer.*, 2. izd., Madrid 1927. J. N.

2. Rafael, * Guatemala 24. X. 1814, † 14. IV. 1865, predsjednik Guatemale; mješanic. U jednoj revoluciji protiv federalne srednoameričke vlade domogao se vlasti. Bio je neobrazovan i okrutan despot. Od 1847 do smrti željnom je rukom upravljao Guatemalom kao predsjednik i zapriječio, da se uspostavi savez država Srednje Amerike.

CARRIERA, Rosalba, * Mleci 7. X. 1675, † Mleci 15. IV. 1757, talijanska slikarica. Slikanje uljem učila je u G. Diamantinija i A. Balestre, a neke je poticaje primila i od Hrvata Benkovića. Slikanje pastela, u čemu se je jedino i istaknula, učila je kod mletačkog diletanta Giambattiste Lazzarija, koji navodno potječe iz slavenske obitelji Vukovića. Njezini mekani, otmjeni, vedri i slatki portreti svidjeli su se višem društvu rokokoa u svoj Evropi, pa je od 1705 imala toliko narudžba, da je morala najmiti pomoćne sile. Broj od 157 pastelnih portreta u dresdenskom muzeju dokazuje, koliko je saski dvor volio njezine slike. Dvadesetih je godina slavila trijumfe i u Parizu, a od 1730 i u Beču. Oko 1746 izgubila je vid, a duševno je potpuno smalaksala. Napisala je *Diario degli anni 1720—21* (izd. 1793 Vianelli, a 1865 preveo na francuski Sensier).

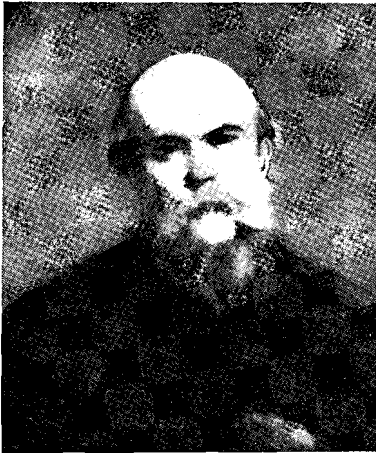
LIT.: E. v. Hoerschelmann, R. C., Leipzig 1908; V. Malamani, R. C., Bergamo 1910. F. C.

CARRIÈRE, 1. Eugène, * Gournay (Seine-et-Marne) 17. I. 1849, † Pariz 27. III. 1906, francuski slikar i grafičar. Učio je u Strassburgu i Parizu, a kad se 1871 vratio iz njemačkog zarobljenštva, u Parizu kod Cabanela. Putovao je po španjolskoj, Italiji i Belgiji, a bio i u Londonu, gdje

EUGÈNE CARRIÈRE, Materinstvo
Pariz, Musée de Luxembourg

se upoznao s Turnerom. G. 1876 počeo je izlagati u pariškom Salonu. Dok kolorizam njegovih prvih slika odaje utjecaje Rubensa i Velázqueza, kasnije su utonule u neki magloviti »chiaroscuro«, u kojemu se ističu samo kontrasti svijetla i sjene, dok crtački obrisi sasvim iščezavaju. Glavni je motiv njegovih slika majka i dijete (*Maternité*), koje prikazuje u duboko pročišćenim intimnim časovima (slike u Avignonu, Montargisu, Louvreu i Luxembourgju). Izvršni su i njegovi portreti, slikani i litografirani (Verlaine, Edmond de Goncourt, Daudet i Rodin). Izveo je i nekoliko velikih dekorativnih slika (Sorbonne).

EUGÈNE CARRIÈRE, Portret
Paula Verlainea

Napisao je rasprave *L'enseignement et l'éducation pour la vie* i *L'homme visionnaire de la réalité* (1903), uvod u katalog Rodinove izložbe 1900, te *Écrits et lettres choisies* (1906).

LIT.: G. Scaillès, E. C., *L'homme et l'artiste*, Pariz 1901; E. Faure, E. C., *peintre et litographe*, Pariz 1908. A. Sch.

2. Moritz, * 1817, † 1895, profesor u Münchenu, njemački filozof, isprva pod utjecajem Hegelovim, pristaje uz I. H. Fichtea i zastupa panteizam, po kojem je svijet »božanski prostor«, u kojem se javlja stvaralačka sila, i to u tvarnim pojavama izvansebno, u dušama prisobno. Sva očitovanja slažu se zajedno u skladan i jedinstven svjetski red. Božanski duh se služi prirodom za ostvarenje svojih ciljeva. Moralni odnos čovjeka kao svijesnoga bića sastoji se u pristajanju uz Božje namjere. U estetiци zastupa C. idealizam: lijep je oblik kao izražaj ideje.

BIBL.: *Aesthetik* (1885*); *Die sittliche Weltordnung* (1891*); *Die Kunst im Zusammenhange der Kulturentwicklung und die Idee der Menschheit*, 5 sv. (1863—1873). A. B.-a.

CARRINGTON, Richard Christopher, * Chelsea 26. V. 1826, † Churt, Surrey 27. XI. 1875, engleski privatni astronom. Osnovao vlastite privatne zvjezdarnice u Redhillu i Churtu. Izdao katalog za više od 3.700 cirkumpolarnih zvijezda i rezultate 7 1/2-godišnjeg savjesnog i neprekidnog motrenja sunčanih pjega. Napisao *Observations of the solar spots* (1864). K. K.-i.

CARROLL, John, * Upper Marlborough (Maryland) 18. I. 1735, † Baltimore 3. XII. 1815, američki nadbiskup. Stupio 1753 u isusovački red (engl. prov.), zaređen je nakon

svršenih studija svećenikom u Liègeu (Belgija) 1769. Po ukinuću reda (1773) neumorno je radio u pastvi u Marylandu i Virginiji i s ostalom svojom uglednom rodbinom sudjelovao u pokretu za nezavisnost od Velike Britanije. Velikim dijelom zasluga je C-a, što je ustav mlade republike zajamčio vjersku slobodu svim građanima. Kao apostolski vikar (1784), prvi biskup Sjedinjenih država (1789, a od 1808 nadbiskup) sa sjelom u Baltimoru, stekao je nemale zasluge za procvat vjerskoga života katolika i za organizaciju hijerarhije u USA. Isusovcima, koje je uveo u ovu zemlju, osnovao je znameniti Georgetown College (danas sveučilište) u Washingtonu D. C.

LIT.: J. D. G. Shea, *Life and times of the M. R. John Carrol*, New York 1888; Sommervogel, *Bibliothèque*, II., 1891; L. Koch, *Jesuiten-Lexikon*, Paderborn 1934. M. V.

CARR-SAUNDERS, Alexander Morris, * 1886, engl. ekonomist, sociolog, stručnjak za demografska pitanja. Učio je u Oxfordu. Bavi se socijalnim znanostima, a napose demografskim problemima. Upozorio je na socijalne i gospodarske posljedice populacionoga kretanja, posebice opadanja porasta pučanstva u Engleskoj.

BIBL.: *The population problem, Social structure of England and Wales, World population*. M. F.-r.

CARSKJE DVERI, glavna, srednja, ulazna vrata u oltar na ikonostasu u istočnoj crkvi. Zovu se carska, jer se kroz njih prenosi sa žrtvenika na sv. prijesto »car slave — Gospod neba i zemlje« i što je kroz njih od laika mogao ulaziti u oltar samo car. Na njima je naslikana blagovijest presvete Bogorodice, carevi-proroci David i Salamon ili 4 evanđelista, a nad njima u oltaru visi skupocjena zavjesa, koja se prema potrebama bogoslužjenja svlači i navlači, da laici, prema crkvenim propisima, mogu vidjeti ili ne vidjeti obrede, koji se u oltaru obavljaju. R. G.

CARSKI REZ (sectio caesarea, Kaiserschnitt, opération césarienne, imperial cutting) je porođnička operacija, kod koje se otvara trbušna šupljina trudne žene ili rodilje, urezuje materica i iz ove vade dijete i posteljica.

Koncem prošlog i početkom ovog stoljeća u medicini se govorilo i o vaginalnom carskom rezu po Dührssenu, kod kojeg se odozdo kroz rođnicu razrezao grljak (vrat) materice i dijete izvadilo prirodnim putem. Ta se operacija doskora prozvala hysterotomija vaginalis, a naziv carski rez ostao je i dalje samo za vađenje djeteta odozgo rezom kroz trbuh.

Naš je naziv c. r. prijevod s njemačkog »Kaiserschnitt«, a to je loš prijevod latinskog »sectio caesarea«. Naziv »sectio caesarea« dolazi tek u 17. st. (g. 1047 Teophilus Raynaud iz Lyona), a tumači se jednom napomenom u Plinijevoj *Historia naturalis*: »Auscipiatius enecta parente gignuntur: sicut Scipio Africanus prior natus primusque Caesarum a caeso matris utero dictus; qua de causa et Caesones appellati. Simili modo natus est Manilius, qui Carthaginem cum exercitu intravit«. Prema tomu »Caeso« ili »Caesar« znači iz utrobe materice izrezani, a »sectio caesarea« (što bi inače bio pleonazam, jer *secare* znači isto što i *caedere*, t. j. sjeći) je operacija, kod koje se dobiva »Caesar«, t. j. »izrezanik«. Nijemci su pridjev caesarea preveli s Kaiser. Prije se za tu operaciju spominje ime »partus caesareus«, »enfantement césarien«, čemu donekle odgovara noviji naziv kod Nijemaca: Schnittentbindung.

Korektni anatomske nazivi jesu: laparo — ili coelohysterotomija, hysterotomotokija ili hysterotokotomija, jer nam oni jasno pokazuju put, kojim se kod te operacije dolazi do djeteta (*λάπαρα* »trbuh«, *κοιλία* »trbušna šupljina«, *ύστερα* »materica«, *τομή* »rez«, *τόκος* »porođ«).

C. r. na mrtvoj ženi odavna je poznata operacija. Ideja c. r-a dolazi već u grčkoj mitologiji u pričama, da su Dionizije (Bakho) i Asklepije (Eskulap) izrezani iz utrobe mrtve majke. U Rimljana Lex regia, koja se pripisuje rimskom kralju Numi Pompiliju (715—673 pr. Kr.), određuje, da se trudna žena ne pokopa, a da joj se prije plod ne izreže iz utrobe. (Negat lex regia mulierem, quae praegnans mortua sit, humari, antequam partus ei excidatur; qui contra fecerit, spem animantis cum gravida peremisse videtur). Utvrđeno je, da su stari Egipćani poznavali operaciju c. r-a. Ona se spominje i u Talmudu, a poznata je i primitivnim narodima.

Teško je sigurno odrediti, kada je prvi c. r. izveden na živoj ženi. U 16. st. spominje se više slučajeva u francuskoj medicinskoj literaturi, ali se sumnja, da su to bili slučajevi vanmaterične trudnoće, a operacija samo trbušni rez bez otvaranja materice.

Prvi je sigurno utvrđeni c. r. na živoj ženi izveo 21. IV. 1610 Jeremias Trautmann u Wittenbergu u Njemačkoj, ali je c. r. sve do zadnje trećine prošlog stoljeća ostao teški, gotovo uvijek smrtonosni operativni zahvat, iako su pojedinci imali iznimno dobre uspjehe, na pr. *Michaelis* četiri puta c. r. na istoj ženi s dobrim uspjehom za majku i dijete. *Späth* spominje, da u bečkom rodilištu do godine 1877 ni jedan slučaj c. r-a nije ostao na životu, a *Guénio*

za Pariz od 40 slučajeva do 1870 g. operiranih daje smrtnost od 100%. Bilo je to za vrijeme, kada još nije bilo ni antiseptičke ni aseptičke, a većina je operatera stajala na stanovištu, da urezanu matericu ne valja sašiti, ili su rez u materici tek s nekoliko šavova sljubili. Nije dakle čudo, što je tako često došlo do smrtonosne upale potrbušnice. Zato je 1876 Talijan Porro preporučio, da se kod c. r-a, pošto se dijete izvadi, *materica amputira*, što je i izveo s dobrim uspjehom za majku i dijete. Iako su se na taj način uspjesi znatno poboljšali, gubitak materice za mladu ženu značio je teško osakaćenje. G. 1882 su Nijemci *Kehrer* i *Sänger* usavršili šav materice šivajući je u dva sloja. Otad su se uspjesi naglo poboljšavali, tako te je na pr. *Schauta* u Beču od 1885 do 1909 izveo 150 c. r-ova sa četiri slučaja smrti, a od toga samo jedan od sepse. Ti su dobri uspjesi postignuti nesamo u to doba nastalim usavršenjem antiseptičke i aseptičke te tehnike c. r-a nego i naročito pomnim izborom slučajeva za c. r. Žena, koja se imala podvrći c. r-u, nije smjela biti ni od koga iznutra pretražena, a vodenjak je morao biti čitav. Materica se obično otvorila u svom gornjem dijelu (trupu, corpus) na prednjoj stijenci uzdužnim rezom (*sectio caes. corporealis* ili *classica*). Dok se prije c. r. izvodio samo u slučajevima, gdje je porod prirodnim putem radi uske zdjelice bio apsolutno spriječen, tako da se ni mrtvo čedo s nabušeno i stisnutom glavom nije moglo roditi (*apsolutna indikacija za c. r.*), sada se i u slučajevima manje sužene zdjelice, gdje bi smanjena glava mrtvog čeda još mogla biti pružena, c. r-om dobilo živo dijete (*relativna indikacija za c. r.*).

Međutim veći broj žena dolazio je u ruke operatera tek kasno u porodu, kad se nakon dugotrajnih trudova dijete nije moglo roditi prirodnim putem, dakle s prsnutim vodenjakom, ponovnim pretragama iznutra, a i često s povišenom tjelesnom toplinom. Ti su svi slučajevi morali biti isključeni od c. r-a, jer su redovito svršavali smrću od ožgojenja šivane rane materice, od čega je došlo do upale potrbušnice. Dalje usavršenje c. r-a išlo je za tim, da se materica otvori i dijete izvadi tako, da se ne otvori trbušna šupljina, t. j. ne povrijedi potrbušnica. To je bilo moguće samo u donjem dijelu (grljku, vratu, cervixu) materice. Koncem prvog decenija ovog stoljeća izrađena je metoda t. zv. *ekstraperitonealnog cervikalnog c. r-a*, t. j. carskog reza, koji ne otvara trbušnu šupljinu, a kroz urez u grljku materice vadi se dijete tik iznad spoja stidnih kosti. Šivana rana materice ne leži kao kod klasičnog c. r-a u trbušnoj šupljini, nego je pokrita mokraćnim mjehurinom. Kako je ta metoda c. r-a bila tehnički mnogo teža, a nije se svagda ni dala provesti bez povrede potrbušnice, pošlo se opet kroz trbušnu šupljinu kao kod klasičnog c. r-a, ali se materica nije urezala u trupu nego se, pošto se mokraćni mjehur odrinuo, otvorila materica u grljku ili uzdužnim rezom ili poslije poprečnim (*intraperitonealni cervikalni c. r.*).

Vrijedno je spomenuti, da je već g. 1882 Nijemac *Kehrer*, kad je opisao točan šav reza materice u dva sloja, preporučio, da se ona ne ureže ni u trupu ni u dnu nego u donjem dijelu, i to poprijeko, ali njegov prijedlog nije bio prihvaćen. G. 1929 naročito se je Nijemac *Dörfer* uz druge modifikacije zauzeo za poprečni rez na granici trupa i grljka materice, pa je ovaj danas od većine operatera prihvaćen. Tim je c. r. došao do tolikog savršenstva, da su i časoviti uspjesi i prije opažane zle posljedice poslije c. r-a svedene na minimum; smrtnost je kod pomnog izbora slučajeva ista kao i kod drugih velikih ginekoloških operacija, t. j. do 3%, a da se ne moraju od c. r-a isključiti slučajevi duljeg trajanja porođaja s prsnutim vodenjakom.

Za slučajeve, gdje postoji opravdana sumnja na infekciju, ili su čak znakovi infekcije jasni, imamo posebne modifikacije c. r-a, a te su: negdašnja *Porrova* operacija s amputacijom materice kod starijih žena, a kod mladih, gdje želimo matericu sačuvati, c. r. Francuza *Portesa*, koji izvali matericu pred trbušne stijenke, ureže je u trupu, izvadi dijete i posteljicu, sašije rez materice, a nju ostavi izvan trbuha, koji oko vrata materice pomno zatvori. Ako se materica očisti i zacijeli, za nekoliko je tjedana povrati u truh. Druga je metoda Nijemca *Sellheima*, koji otvori truh i urezom u donji dio materice izvadi dijete i posteljicu, a rubove reza materice sašije unaokolo s rubovima trbušne rane. Kad se materica očisti i stisne, ako rana na truhu ne zacijeli sama, ona se operativno zatvori.

Kako je moderni c. r. dao veoma dobre uspjehe i za majku i za dijete, nije se on više primjenjivao samo kod uske zdjelice ili neprohodnosti porođajnog puta nego i zbog drugih mnogih nepravilnosti, gdje je trebalo porođaj žurno dovršiti, a prirodnim putem to nije bilo moguće, na pr. kod eklampsije, kod jakog krvarenja zbog nasjele posteljice, kod preranog odljuštenja normalno usadene posteljice, kod fiksiranih položaja materice poslije operacija spale materice, kod raka materice, kod veoma starih prvorođkinja sa slabim trudovima, a oporim spolovilom, osobito, ako je još koja komplikacija, na pr. nepravilan položaj čeda, rano prsnuti vodenjak; onda u interesu čeda, na pr. kod spale pupkovine, ako se ona ne da zbog osobitih prilika na uobičajeni način povratiti i dr.

Mnogi su u prvom entuzijazmu zbog sjajnih uspjeha modernog c. r-a pošli čak tako daleko, te su predlagali, da se zabace naše stare iskušane porođničke operacije i u svim težim slučajevima pristupi c. r-u (*Hirsch, Dörfler* i dr.). Većina je iskusnih porođničara taj prijedlog a limine odbila, te oni s pravom ističu, da je c. r. još uvijek i u rukama najboljeg operatera veliki i zamašni operativni zahvat s dosta velikom smrtnošću, a gdje kada i neočekivanim posljedicama, pa ga rezerviraju za gore navedene slučajeve, te u dobro vođenim klinikama, unatoč toga, što se ondje skuplja daleko veći broj slučajeva teških nepravilnosti nego u praksi, postotak c. r-a od svih poroda iznosi obično 1—3, a rijetko kod aktivnijih do 5%. F. D.

Carski rez (*sectio caesarea*) kod domaćih životinja je također jedan od načina, da se odstrani plod iz materice, ako ima takvih zapreka, koje ne dopuštaju normalan porođaj. Ta se operacija relativno najčešće vrši na krmačama, kujama i mačkama, mnogo rjeđe kod goveda, ovaca i koza, a najrjeđe kod kobila. I postotak uspjeha ide istim redom, pa je najveći uspjeh kod krmača i kuja, a najmanji kod kobila. Carski rez treba izvesti, ako postoje ove zapreke normalnom toku porođaja: nedovoljno otvoreno grlo maternice, abnormalna uskoća prohodnog porođajnog kanala, zakrenuće maternice, nepravilan položaj fetusa, nakaze i preslabi trudovi. Prognoza je nepovoljna, ako je materica inficirana, a mlado uginulo i počelo već trunuti. Operacija se radi kod malih domaćih životinja mnogo češće nego kod velikih, i to zato, jer je to često gotovo jedina mogućnost, da se spasi životinja. Kod velikih se životinja može mnogo postići i drugim metodama, kao što su popravljjanje nepravilnog položaja i embriotomija. To je kod malih životinja mnogo teže, jer se ne može raditi dosta slobodno u porođajnom kanalu, koji je razmjerni prema veličini životinje. Operacija se može izvesti i na životinji, za koju postoji mala vjerojatnost, da će biti time spasena, ali se očekuje od nje vrijedno mlado (na pr. kod skupocjenih trkaćih konja). U literaturi se spominje, da je carski rez izvršen i na nekim divljim životinjama zvjerinjaka.

Carski se rez izvodi kod životinja samo intraperitonealno, a ne i ekstraperitonealno kao kod ljudi. Rez, kojim se otvara trbušna šupljina, polaže se ili postrance u desnim slabinama ili s donje strane trbuha, po sredini između obih redova sisa (kuja i mačka). Maternica se izvlači kroz načinjenu ranu napolje, da bi se onemogućila infekcija trbušne šupljine. Operacija se mora izvesti strogo po pravilima aseptičke, uz opću narkozu ili lokalnu anesteziju.

LIT.: A. O. Stoss, *Tierärztliche Geburtskunde u. Gynäkologie*, 1928; Stang-Wirth, *Tierheilkunde u. Tierzucht*, IV. sv., 1927. B. O.

CARSKOJE SELO → Djetskoje selo.

CARSKO OKO (*Coreopsis* ili *Calliopsis*), trajnice ili jednogodišnje cvijeće iz Sjeverne Amerike, por. glavočike, s reznjastim ili perasto raščihanim lišćem. Cvjetne glavice imaju naokolo tamnije sredine vijenac lijepo obojenih jezičastih cvjetova. Najpoznatije su jednogodišnje vrste, koje se goje kao lijepo i izdržljivo ljetno cvijeće (→ Cvijeće, ukrajno), to su: *C. tinctoria* Nutt. (*C. elegans* hort.), do 1 m visoka sa zlatno žutim, u sredini smeđim ili grimiznim cvjetovima, u različnim, dijelom i patuljastim odlikama (*var. nana*); *C. coronata* Hook. s većim cvjetovima. Redovno se siju u travnju na otvorenu gredicu. Od trajnih vrsta najviše se goje u vrtu *C. grandiflora* Hogg. i *C. lanceolata* L. s velikim zlatno žutim cvjetovima. Z. A.

CARSON, Edward Henry, * Dublin 9. II. 1854, † 22. X. 1935, engleski pravnik i političar. Isprva je odvjetnik. Iza dolaska u parlament 1892 kao član konzervativne stranke najžešći je protivnik irskih zahtjeva za samostalnost bojeći se, da ne bi u državi Irskoj katolička većina nadglasavala

CARSKO OKO (*Coreopsis tinctoria*)
(Kache-Schneider, Einjahrsblumen)

protestantsku doseljenu manjinu. Istupa protiv home rulea, što ga predlažu Gladstone (1892) i Asquith (1911), a 1914 vodi i oružani ustanak protestantskoga Ulstera protiv Asquithove politike prema Irskoj. Za svjetskoga rata kupi u Ulsteru ratne dobrovoljce i stupa na kratko vrijeme u Asquithov kabinet (1915). Za vrijeme kabineta Lloyda Georgea vrši 1916—17 službu prvog lorda admiraliteta. Poslije rata opet je vođa ulsterskoga pokreta protiv irskih težnja, te je njegov rad velikim dijelom uzrok, što kod osnutka slobodne države Irske (6. XII. 1921) protestantski Ulster nije s njom sjedinjen.

CARSTENS, Jakob Asmus, * Sankt Jürgen (Schleswig) 10. V. 1754, † Rim 25. V. 1798, njemački slikar. Slikanje je učio u Kjöbenhavnu. G. 1783 htio je poći u Rim, ali se, ustavljen u Mantovi, morao vratiti u Njemačku. Od 1783 do 1787 djeluje u Lübecku, a 1790 postaje profesor akademije u Berlinu. G. 1792 polazi u Rim, gdje je djelovao do svoje smrti. U formalnom pogledu utječu na nj Giulio Romano i Michelangelo. C-u tehnika slikanja nije važna, a jednako ni perspektiva ni anatomija, pa tako od njega i nema slika u pravom smislu riječi. On traži, da umjetničko djelo govori duhu, a ne osjećaju. Njegova su djela sva od reda crteži, oživljeni i kolorirani tek lakom bojom. Prikazivao je motive iz grčke starine (*Argonauti* u Kjöbenhavnu, *Noć, Homer, Helena u Troji, Ganimed, Gozba Platonova* — svi u Weimaru), Dantea, Shakespearea i Ossiana.

LIT.: F. von Alten, *Der Maler A. J. C.*, Schleswig 1865; A. Sach, *A. J. C., Jugend und Lehrjahre*, Halle 1881; A. Kamphausen, *A. J. C.*, Neumünster 1941.

CARTA DELLA SCUOLA (povelja o školi), objavljena 1939, osnovni je zakon sveukupnog talijanskog školstva. Prvu reformu talijanske škole u fašističkom poretku proveo je već 1923 filozof Giovanni Gentile. Iako je ova reforma u toku vremena popravljena i nadopunjavana, preoblikovanje društvenoga života i nove potrebe prouzrokovale su novu, radikalnu školsku reformu, koju je pokrenuo i formulirao ministar narodnog odgoja G. Bottai. *Carta della scuola* obuhvata reformu čitavog školskog sustava, pa stoga za nju nije dovoljan izraz »zakon« ili »statut«, već upravo ova povijesna riječ »Carta — povelja«, kao što je već prije fašizam stvorio *Carta del lavoro* (v.). Ona sadržava bitne idejne smjernice i organizacioni plan sveukupnoga školstva. U glavnim potezima utvrđuje načela, ciljeve i metode nove fašističke škole; određuje njeno ustrojstvo od najnižega do najvišega stupnja u svim vrstama škola; zahvata pitanja nastavnika i ispita, te uz ostalo još i pitanja školskih tekstova i školske pomoći. Fašistička je škola u duhu »Povelje« humanistička škola, koja ima oblikovati i obrazovati ljudsku i političku svijest novih pokoljenja. Škola, Talijanska liktorska mladež (G. I. L.) i Sveučilišna fašistička skupina (G. U. F.) oblikuju zajedno fašistički odgoj, a učenje, provedeno prema stvarnim intelektualnim i tjelesnim mogućnostima odgajnika, ide za tim, da ih moralno i kulturno obrazuje i politički spremi. Glavna su načela: izgrađivanje smjernica za odabiranje zvanja prema dokazanoj sposobnosti i vrsnoći kulturnoga stvaranja i razvijanje visokoga smisla za stegu i za vršenje dužnosti. Značajno je, što »Povelja« ističe važnost rada kao socijalne dužnosti. »Rad je u svim svo-

jim intelektualnim, tehničkim i manualnim oblicima zaštićen od države kao društvena dužnost i udružuje se s učenjem i športskim vježbanjem u oblikovanju značaja i inteligencije.« Rad se uvodi u sve vrste škola, a obavlja se po turnusima na svim područjima ljudske djelatnosti. Ova temeljna reforma specifična je svojim didaktičkim sustavima i metodama, osobitošću svoga ustrojstva i osebujnošću svoga stila.

LIT.: Gazzetta Ufficiale, br. 61. g. 1939; G. Bottai, *La Carta della Scuola*, Milan 1939; Mimmo Sterpa, *La scuola in linea*, Firenca 1940; L. Volpicelli, *Commento alla Carta della Scuola*, Rim 1941; R. Del Giudice, *La scuola al lavoro*, Bari 1941. M. D.

CARTA DEL LAVORO (povelja rada), objavljena 21. IV. 1927, sadržava sustavno poredan niz načela, koja su mjerodavna za određivanje stava prema djelovanju i radu, a napose radnim odnosima fašističkom doktrinom i praksom rukovođene talijanske države. Isprva nije imala značaj zakona (do formalnog uzakonjenja došlo je tek 21. IV. 1931), ali ju je već 9. VI. 1928 kasacioni sud proglasio osnovnim dokumentom za tumačenje zakona o radnim odnosima.

Spomenuta načela naglašuju stanovište, da je talijanski narod organizam, koji po svojoj biti i trajanju ima više ciljeve, pa prema tome i viša sredstva za djelovanje, nego svi oni pojedinci, koji ga tvore, promatrani individualno ili u skupinama. Povelja rada naglašuje, da je talijanski narod moralna, politička i gospodarska cjelina, koja se potpuno ostvaruje u fašističkoj državi.

Sam rad se u svim organizacionim i izvršnim oblicima, bilo intelektualnim, bilo manualnim, smatra kao društvena dužnost, te ga država kao takvog štiti. Proglašuje se solidarnost između različitih čimbenika proizvodnje, jer se samo tako mogu izmiriti oprečni interesi proizvođača i radnika i podvrgnuti se višim probitcima proizvodnje, pošto su ovi i probitci narodne cjeline.

U tom cilju želi se osigurati pravna jednakost poslodavca i radnika, održati stega proizvodnje i rada, te zadržati njihovo usavršavanje. Fašistička država vidi skupnu organizaciju proizvodnih snaga u korporacijama, koje moraju predstavljati u cjelini probitke proizvodnje. Država posreduje u proizvodnji onda, kada nedostaje ili je nepotpuna privatna pobuda ili kada su u pitanju politički probitci države. To se posredovanje vrši u obliku nadzora, pomoći ili izravne uprave. Posebnička pobuda u proizvodnji smatra se najdjelotvornijim i najkorisnijim oruđem sa stanovišta narodne koristi. Slučajne zloupotrebe misli se spriječiti odgovornošću organizatora poduzeća.

Iz ovako izvedenog niza općih načela proizlaze i posebna načela.

Stručne, odnosno sindikalne organizacije su slobodne, ali samo sindikat, koji je zakonom priznat i podvrgnut državnom nadzoru, ima pravo zastupati sve kategorije namještenika i radnika, zaštićivati njihove probitke prema državi i drugim stručnim organizacijama, sklapati kolektivne ugovore, koji obvezuju sve pripadnike iste kategorije, te višiti funkcije u javnom probitku prema namještenicima i radnicima. Sindikati su prema tome organizacije, koje su preuzele vođenje brige oko zajedničkih probitaka svojih članova, dok se korporacijama kao skupnoj organizaciji proizvodnih snaga priznaje svojstvo državnog organa. One stoga mogu izdavati obvezatna pravila, koja se odnose na stegu u radnim odnosima i na koordinaciju proizvodnje. Sud rada je organ, preko kojega država posreduje pri uređivanju radnih sporova. U kolektivnim radnim sporovima nije dopušteno obratiti se sudu, dok korporativni organ nije iscrpio sva sredstva pomirenja. Država nadzire putem Ureda rada zaposlenost, odnosno nezaposlenost radnika.

Fašistička država namjerava: 1. usavršiti osiguranje protiv nezgoda; 2. poboljšati i proširiti osiguranje materinstva; 3. provesti osiguranje protiv profesionalnih bolesti i tuberkuloze kao predradnju za opće osiguranje protiv bolesti; 4. usavršiti osiguranje protiv nedragovoljne nezaposlenosti; 5. prihvatiti posebne oblike, kojima bi se osigurao miraz mladim radnicima.

Radnik ima pravo na nedjeljni počinak i godišnji plaćeni odmor.

O značaju Povelje rada rekao je G. Gentile: »Povelja rada i korporacije ne idu za uspostavom državnog socijalizma ni nekog drugog sustava narodnog gospodarstva, koji bi rukovodila središnja oblast bez posebničke pobude, kao ni za ostvarenjem maskiranog ili donekle umjerenog sindi-

kalizma«. A G. Bottai kaže, da je »Povelja rada izraz volje novog organizma stvorenog revolucijom« i »temelj nesamo nove zakonodavne orijentacije već nov način postojanja nacionalnog života«. M. M-ić.

CARTAGENA, 1. grad od 102.518 stan. (1930) i izvršna ratna luka Španjolske na Sredozemnom moru u prirodnom zalivu, koji je zaštićen s morske strane otokom, a u zaleđu gorskom kosom Sierra de C., u kojoj je mnogo ruda, osobito srebra i olova. Na podnožju Sierre razvilo se rudarsko predgrađe La Union, a na JZ je uređena ratna luka (Darsena) s trgovačkim pristaništem. Izvoze se rudače, užarija i trava halfa, a uvozi se najviše ugljen. Parobrodarske pruge vode u Oran i Marseille, a željeznička preko Murcije, glavnoga grada istoimene pokrajine, u Madrid. Grad je osnovao Hazdrubal oko 225 pr. Kr., ali ga je Scipion već 209 podredio rimskoj vlasti, koja ga pod imenom Carthago Nova učinio glavnim gradom svoje pokrajine Hispania Citerior. U srednjem vijeku trpio je od Vandala, Bizantinaca, Vizigota i Arapa, a ponovno je procvao u novom vijeku.

2. Grad od 92.494 stan. (1928) u republici Kolumbiji, važna luka na istočnom primorju Darijskoga zaliva, osnovan početkom 16. st. pod imenom C. de las Indias, danas pravilno izgrađen trgovački grad, spojen kanalom i željeznicom s gradom Calamarom na rijeci Magdalena, zračnim prugama s Barranquillom u Kolumbiji i s Colonom na Panamskoj prevlaci, vrlo prometan u trgovini kakaom, kavom, duhanom i stokom. N. Ž.

CARTAN, Elie, * Dolomieu (Isère) 9. IV. 1869, francuski matematičar. Učenik na École Normale Supérieure, zatim do 1903 maître de Conférences na sveučilištu u Montpellieru i Lyonu, onda do 1909 profesor na sveučilištu u Nancyju, a od 1909 na Sorbonni, i to najprije maître de Conférences, a od 1912 profesor; od 1917 nasljednik je G. Darbouxina na stolici za višu geometriju; član je Francuske akademije. C. je izvanredno plodan, dubok, širok i pronicav mislilac na matematičkom, napose geometrijskom polju. Njegov se znanstveni rad raspada vremenski i stvarno u dva dijela: prvi od 1893 do 1912, a drugi iza 1912. Prvi se odnosi 1. na teoriju grupa transformacija, kako ju je dao S. Lie (C. je i slušao Liea u Leipzigu), ali ju C. znatno proširuje svojim radovima o strukturi neprekidnih *beskonačnih* grupa, 2. na teoriju sustava hiperkompleksnih brojeva, gdje je uveo svoju novu, izravnu, metodu, i 3. na teoriju parcijalnih diferencijalnih jednačaba, gdje je uveo novo shvaćanje, naime mjesto s parcijalnim derivacijama operira s diferencijalima, t. j. svodi sve na Pfaffove sustave, čime ta teorija postaje prirodnom, bez doskočica i nezavisna o izboru nezavisnih varijabla. Drugi dio C-ova rada tiče se primjene općenih metoda iz prvog dijela na području geometrije, mehanike i fizike. Rezultati C-ovih istraživanja odlikuju se općenišću obuhvatajući uvijek velika područja matematike.

LIT.: *Notice sur les travaux scientifiques de Elie Cartan*, Pariz 1922; R. Cesarec, *E. Cartan i njegovo najnovije djelo o Riemannovim prostorima*, Nast. Vjesnik, knj. 37, Zagreb 1929. R. C.

CARTÉRET, Philippe, † Southampton 21. VII. 1796, francuski admiral, ide s Byronovom ekspedicijom oko Zemlje, 1766 drugi put s Walisom. G. 1767 otkrije otočje Pitcairn, nađe kanal St. George između Nove Britanije i N. Irse i Admiralty Islands. Istražio je i zap. obalu Celebesa. M. Š.

CARTESIUS → Descartes.

CARTIER, Jacques, * Saint-Malo (Bretagne) 1491, † Saint-Malo 1557, francuski pomorac, kapetan. Njegovo ime ostalo je nerazdruživo vezano s imenom Nova Francuska, kako su u početku prozvali današnju Kanadu. Otplovio je 1534 iz svojega rodnog mjesta s dva broda, od kojih je svaki imao 60 tona. Sa 129 ljudi došao je do Labradoru i zaplovio rijekom Sv. Lovrinca. Na daljoj jednoj ekspediciji 1541 istražio je tok Sv. Lovrinca te dospio do urođeničkog mjesta Stadakoma, sjedišta kanadskog poglavice, gdje se danas diže Quebec, i napokon do Hohelaga, gdje je današnji Montreal. Na povratku u Francusku ostavio je C. korito jednog broda, jer mu je na toj ekspediciji poginuo veći broj posade, pa nije imao dosta ljudi za opremu svih brodova. Ostanke toga broda, zakopane u glibu, našli su Kanadani kod Quebeca 1843 pa su neke komade poslali za uspomenu u muzej St. Malo. Pažnja Francuske bila je okrenuta ovim golemim krajevima u Kanadi, gdje su se osobito na obalama Sv. Lovrinca razvila francuska naselja, koja je Francuska izgubila u ratu s Englezima. A. P.

CARTWRIGHT, Edmund, * Marnham (Nottinghamshire) 24. IV. 1743, † Hastings 30. X. 1823, engleski izumitelj

prvog upotrebljivog mehaničkog tkalačkog stroja (1784), za koji je dobio patent 1786 i koji je kasnije dotjeran potpisno sve slične ručne strojeve. Po zvanju je bio svećenik.

CARUS, 1. Friedrich August, * 1770, † 1867, njemački mislilac, profesor u Leipzigu, pod utjecajem Kanta i Jacobija, bavi se napose psihologijom. A. B.-a.

2. Julius Victor, * Leipzig 25. VIII. 1823, † Leipzig 10. III. 1903, zoolog. Uči medicinske i prirodne znanosti, 1853 postaje profesor poredbene anatomije i ravnatelj zootomske zbirke u Leipzigu. Svojim opsežnim književno-naučnim djelovanjem bio je vrlo zaslužan za nauku. On je osnivač i urednik (od 1878 do 1902) poznatoga zoološkog časopisa (*Zoologischer Anzeiger*); njegove *Icones zoofomicae* (1857) služe još kao nastavno sredstvo; izdao je *Handbuch der Zoologie* (1863—75), pa *Geschichte der Zoologie* (München 1872); preveo je s engleskoga na njemački gotovo sva djela Charlesa Darwina, a njegov *Prodromus faunae mediterraneae* (Stuttgart 1885—93) još i danas upotrebljavamo. K. B.

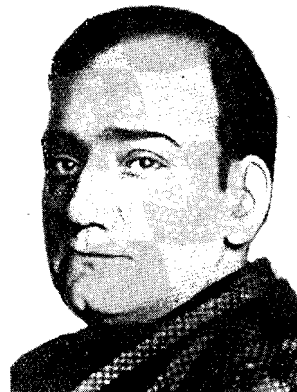
3. Karl Gustav, * 1789, † 1869, profesor medicine u Dresdenu, bavio se i slikarstvom, uveo je komparativnu anatomiju u Njemačkoj, kao filozof zavisan od Schellinga, izgrađuje naročito razvojnu teoriju duševnoga života.

LIT.: C. Bernouilli, *Die Psychologie von C. G. Carus*, Jena 1925.

4. Paul, * 1852, † 1919, rodnom Nijemac, američki filozof, izdavač časopisa *The Monist*, predstavnik pozitivizma i monizma, koji naziva unitarizmom; zaslužan je za američku filozofiju, što ju je obogatio prijevodima. Po P. C-ovu mišljenju su objekt i subjekt, priroda i Bog, samo dvije strane iste zazbilnosti. To je njegovo mišljenje pozitivističko samo u toliko, što uzima, da spoznavanje polazi od svakovremenoga iskustva, koje prema područjima dijele i obrađuju pojedine znanosti, a u cjelini ga shvaća filozofija, ali C. odbacuje i Comteov i Spencerov agnosticizam i drži metafiziku mogućom. Duša svijeta i princip moralnoga reda u njem je Bog. Besmrtnost se sastoji u nastavljanju duševnoga života i razvijanju duha u potomstvu.

BIBL.: *The Ethical Problem* (1890); *Primer of Philosophy* (1896); *Monism and Meliorism* (1893); *Idea of Good* (1893); *Philosophy as Science* (1909). A. B.-a.

CARUSO, Enrico, * Napulj 25. II. 1873, † Napulj 22. VIII. 1921, talijanski tenor. Prve je uspjehe postigao u svom rodnom gradu i u Milanu, zatim se proslavio u Londonu, a od 1904 u Americi. Od toga vremena pa do smrti smatran je najvećim opernim pjevačem na svijetu. U njega bijaše združena plemenita ljepota glasa, ujednačenog do najviših registara, sa savršenom tehnikom, muzikalnim predavanjem i snažnim glumačkim izražajem. Ovaj majstor belcanta bijaše nedostiživ u talijanskom opernom repertoaru (Verdi, Mascagni, Leoncavallo, Puccini). Napisao je *Uspomene i metoda pjevanja* (1928, njemački prijevod). S. B.

ENRICO CARUSO

CARVAKA je u indijskoj filozofiji (v.) iza Veda materijalistička nauka. U popisu sustava, što ga je po vrijednosti sastavio Mādhavačārya, predstavnik Čaṅkarine škole u Čriṅgagiri u Misori (oko 1331 pos. Kr.), dolazi na najnižem mjestu. Po Deussenu nadmašuju indijski materijalisti frivolnošću i cinizmom svoju braću na Zapadu naučavajući, da je tijelo duša (atman), da je najviši cilj života užitek i korist, da nema ni neba ni spasenja ni postojanja u drugom svijetu, koji se kao nevidljiv ne bi mogao spoznati, kad bi ga i bilo. U indijskoj se filozofiji ova nauka naziva Lokāyatam, to znači, da se ravna prema svijetu. A. B.-a.

CARY, 1. Alice, * Mount Healthy (Ohio) 26. IV. 1820, † New York 12. II. 1871, i 2. Phoebe, * Mount Healthy 4. IX. 1824, † Newport 31. VII. 1871, sestre, američke spisateljice i pjesnikinje. Većinu su svojih djela izdale u zajednici: prva im je zbirka pjesama *Poems of Alice and Phoebe*

CASABLANCA
(Handbuch der geogr. Wissenschaft, Afrika)

Cary (1850). Kad su se preselile u New York (1852), njihov je dom postao sastajalište književnika.

Zajedno izdaju nekoliko zbirki pjesama: *Poems and Parodies* (1854), *Poems of Faith, Hope and Love* i druge. Alice je sama izdala crtice i romane, u kojima opisuje uspomene iz djetinjstva: *Clovernook, or Recollections of Our Neighborhood in the West* (1851—53), *Hagar, or Story of To-day* (1852), roman *Married, not Mated* (1856), *The Lover's Diary* (1967), *Snow Berries: A Book for Young Folks* (1869), te nekoliko zbirki pjesama. Phoebe je poznata po popularnoj pjesmi *Nearer Home*. Sabrana su djela izdana u Bostonu: *Poetical Works of Alice and Phoebe Cary* (1886).

LIT.: Mary C. Ames, *Memorial of Alice and Phoebe Cary*, New York 1873.

3. Henry Francis, * Gibraltar 6. XII. 1772, † London 14. VIII. 1844, engleski pisac. U Oxfordu se posvetio proučavanju francuske i talijanske književnosti. Jedanaest je godina proveo kao knjižničar u Britskom muzeju. Životno mu je djelo potpuni prijevod Danteova djela *Divina Commedia* (1814). Prijevod je značajan u engleskoj književnosti, jer je Dantea učinio pristupačnim engleskim pjesnicima (Lamb, Keats). Preveo je i Aristofanove *Plice* (1824) i Pindarove *Ode* (1832). Izdao je i djela mnogih engleskih pjesnika, a kao nastavak Johnsonovim *Životima pjesnika* piše crtice o nekim pjesnicima. Njegov sin Henry napisao je životopis očev (*Memoir*, London 1847). R. F.

CARYOPHYLLI → *Eugenia caryophyllata* Thunb.

CASA, Giovanni della → Della Casa, Giovanni.

CASABLANCA (arap. Dār el-Beida »Bijela kuća«), grad i važna luka na sjeverozapadnoj obali Maroka. Središte je dosta plodnog kraja i glavno pristanište Maroka, preko koga se izvozi salitra (Oued-Zem) i različiti poljodjelski i stočarski proizvodi. Ima dobro uređenu umjetnu luku, koju dodiruje velik broj parobrodarskih i nekoliko željezničkih pruga. Ima željezničke veze s Marokom (Marakešom), Tangerom, Oranom, Alžirom i rudarskim središtem Oued-Zem. Zahvaljujući zgodnom geografskom položaju i dobrim vezama grad se neobično brzo razvio. Danas se stara, berberska četvrt gubi u modernom gradu širokih ulica, udobnih palača i raskošnih vila, tako da je C. jedan od najmodernijih gradova Afrike. Još 1900 C. ima samo 20.000 stan., 1926 g. 106.608, a 1936 već 258.567, tako da brojem i ljepotom nadvisuje glavni grad Marakeš; tu je i velik broj Evropljana (više od jedne trećine).

C. se spominje već u rimsko doba kao Anfa. G. 1515 grad su obnovili, a 1668 porušili Portugalci. G. 1770 obnovio ju je sultan Mulej Muhamed pod imenom Dār el-Beida, koje se u prijevodu sačuvalo do danas. Poslije sukoba pri građenju luke i napada na francuski konzulat okupirali su Francuzi C-u u kolovozu 1907. C. je Francuzima poslužila kao ishodište za dalju okupaciju Maroka. Pod njihovom je upravom neobično brzo napredovala. J. R.-ć.

CASALE MONFERRATO, grad na rijeci Padu u Pijemontu. Stara je tvrđava, biskupsko sjedište i prometna raskršnica. Poznata je stolna crkva sv. Dominika, gradska

vijećnica te lijepe posebničke palače. Ima veleobrt vapna, cementa, strojeva, svile. Nekoć je bilo to sjedište markgrofovije Monferrat. Od 1369 do 1404 bio je pod Milanom, od 1559 pod Mantuom, od 1703 pod kućom Savoja. A. M. S.

CASALS, Pablo, * Vendrell u Kataloniji 29. XII. 1876, ugledni španjolski virtuoz na violoncellu te dirigent. Prvu nauku u glazbi dobio je od oca orguljaša. Kasnije je učio violoncello u Josca Garcije te na konzervatoriju u Madridu i Bruxellesu. Od g. 1897 djeluje u Barceloni kao profesor na konzervatoriju. U zajednici s belgijskim violinistom Crickboomom utemeljio je gudački kvartet. Nastupao je kao solist virtuoz na koncertima gotovo u cijeloj Evropi, a koncertirao je i u Zagrebu. Od 1919 djeluje i kao dirigent posebnog orkestra, koji je utemeljio u Barceloni pod svojim imenom. C. je svakako najveći živući virtuoz na violoncellu; njegova se svirka odlikuje nesamo izvanrednom tehničkom savršenošću već i vanredno jednostavnom muzikalnošću. C. je i vrstan pijanist, a i skladatelj orkestralnih i komorno-glazbenih djela.

LIT.: L. Littlehales, P. C., New York 1929. B. Š.

CASAMARI, nekadašnja cistercitska opatija u Italiji kod gradića Verou u rimskoj provinciji, utemeljena u 11. st. Za umjetnost je spomena vrijedna bazilika (posvećena 1217), a i samostan, jer su sagrađeni u stilu stare francuske burgundske gotike, koja je preko cistercita ušla i u talijansko područje. Od 1717 stanuju u Casamariju trapisti.

LIT.: P. Toesca, *Storia dell'arte italiana*, I. sv., Turin 1927. D. N.

CASANOVA, Giovanni Giacomo (samozvani *Chevalier de Seingalt*), * Mleci 2. IV. 1725, † Duchcov (Češka) 4. VI. 1798, najznamenitiji pustolov 18. st. Na naukama u Padovi naučio je vrlo dobro latinski. Stupio je po želji majke u mletačko sjemenište; odanle je radi raskalašenosti bio izbačen i zatvoren u tvrđavi sv. Andrije. Kasnije je bio tajnik kardinala Acquavive, ali je i odatle otpušten radi potpomaganja jedne otmice. Kao mletački vojnik proboravio je neko vrijeme na Krfu i u Carigradu. G. 1745 postao je sviračem u mletačkom kazalištu San Samuele. Slijedeće godine spasio je kod jedne nezgode od smrti mletačkog senatora Bragadina, koji ga je poslije toga posinio. Došavši na taj način do bogatstva proputovao je Italiju, Francusku, Njemačku i Austriju. U Lyonu je stupio u slobodnozidarsku ložu. Radi sablažnjiva života bačen je u srpnju 1755 u mletačku tamnicu »Sotto i piombi«, odakle je pobjegao poslije petnaestmjesecnoga tamnovanja. Svoj je bijeg opisao u knjižici *Histoire de ma fuite des prisons de Venise, qu' on apelle les Plombs* (1788). Boraveći poslije toga u Parizu i u Holandiji bavio se novčarskim poslovima i varanjem. Uveo je u Pariz lutrijsku igru. Ponovno je dolazio u zatvor, zatim se dao na lutanje po svijetu. Došao je u vezu s Fridrikom II., Josipom II., engleskim kraljem Jurjem II., Katarinom II., Stanislavom Poniatovskim, Voltaireom, Crébillonom, Metastasiom i mnogim drugima. Osobito je često mijsenjao ljubavnice. Kao strastven kartaš bio je poznat gost najzloglasnijih igračnica u Evropi. Radi dugova, prijevara, dvoboja i nećudorednosti uvijek mu je prijetila tamnica. Zato se nije mogao nigdje trajno nastaniti. U vrijeme oko g. 1763 pada zloglasna i razvikana njegova afera s lakovjernom francuskom markizom d'Urfé, koja je bila od njega i njegovih ortaka drdo opljačkana. Sastajao se s drugim sličnim pustolovima, na pr. Cagliostrom i Primislavom Zanovićem (v.) iz Budve. O braći Zanovićima i njihovim pothvatima napisao je kasnije knjižicu *Exposition raisonnée du différent, qui subsiste entre les deux Républiques de Venise et d'Hollande* (1785). G. 1774 dopustilo mu je mletačko Vijeće trojice na njegovu molbu, da se smije vratiti u Mletke. Tu je proboravio osam godina baveći se doušništvom. Dopisivao je s mnogim uglednim osobama, među kojima se nalazio i Zadranin Šimun Stratico. Oko tog doba izlazi uz druga neka njegova djela i njegov prijevod Homerove *Ilijade* (1775 do 1778). G. 1782 napao je pamfletom svojega dotadašnjeg zaštitnika patricija Grimanija. Radi toga je morao u pedesetosmoj godini opet bježati u svijet. Došao je u Pariz, zatim u Beč,

GIOVANNI GIACOMO CASANOVA

I. *Casanova De Seingalt, Écrits Par Lui Même* (Leipzig-Pariz 1826—32). Pred svoju smrt izustio je riječi: »J'ai vécu en philosophe et je meurs en chrétien«. Njegove su uspomene držali najprije spretnom mistifikacijom, ali se kritičnim istraživanjem utvrdilo, da je pretežni dio podataka istinit, kao ogledalo javnih prilika i događaja za posljednjih desetljeća pred francuskom revolucijom, i da se C. udaljio od istine jedino kod opisivanja svojih ljubavnih pustolovina. Hrvatski prijevod I. i II. sveska njegovih uspomena tiskan je u Zagrebu 1920.

LIT.: A. D'Ancona, *Un avventuriere del secolo XVIII* (Nuova Antologia, 1882); F. W. Barthold, *Die geschichtlichen Persönlichkeiten in Jacob Casanova's Memoiren*, Berlin 1846; M. Breyer, *Antun Conte Zanović i njegovi sinovi*, Zagreb 1928; J. Le Gras, *L'extravagante personnalité de Jacques Casanova*, Pariz 1922; Gustav Gugitz, *Giacomo Casanova und sein Lebensroman*, Beč 1921; E. Maynial, *Casanova et son temps*, Pariz 1911; V. Ottmann, *Jacob Casanova*, Stuttgart 1900; Ch. Samaran, *Jacques Casanova Vénitien*, Pariz 1928; R. Vèze et E. Pollio, *Bibliographie des oeuvres de J. C.*, Pariz 1926. M. B.-r.

CASAS GRANDES (španjolski »velike kuće«), ruševine golemih nastambi s obilježjem utvrđenih naselja u sjev. Mexicu (država Chihuahua) i jugozap. dijelu USA (Arizona). Prislonjenc na uzvisine imale su po više katova s mnoštvom prostorija. U nekima od tih »kuća« živjeli su još u početku 18. st. cijeli rodovi Indijanaca s dosta razvijenom kulturom. Najznatnije se takve ruševine nalaze u Mexicu na rijeci Rio de C. G., gdje i danas leži malo naselje istog imena. U njima su se našli značajni ostaci obojene keramike s geometrijskim ukrasima i različiti predmeti za dnevnu upotrebu. Ruševine na lijevoj strani rijeke Gila u Arizoni nazivaju ondješnji Indijanci iz plemena Pima *Sivano-ki* (kuća Sivana) izvodeći im podrijetlo od svoga praoca Sivana.

CASCARILLO → Espumila.

CASELLA, I. Alfredo, * Turin 25. VII. 1883, talijanski skladatelj i dirigent. Glazbu je učio najprije kod majke, kasnije kao 13-godišnji dječak u Parizu, gdje je na konzervatoriju učio glasovir u Diémera, a kompoziciju u Fauréa. U Parizu je nastupao i kao pijanist i kao dirigent u Concerts Populaires u Trocadéro; neko je vrijeme bio učitelj glasovira na konzervatoriju. Od 1915 do 1923 bio je profesor u Liceo musicale di S. Cecilia u Rimu. Istaknuo se i kao glazbeni pisac i kritičar. Nastupao je kao dirigent u mnogim zemljama, pa i u Americi. C. je tip internacionalnog glazbenika, koji pozna sve stilove, pa se njima prigodice i služi najvećim virtuozitetom. Kao skladatelj istakao se osobito u području orkestralne i komorne glazbe; napisao je nekoliko simfonija, rapsodijâ po talijanskim narodnim popijevkama, suitâ, koncert za orgulje, partitu za glasovir i orkestar te više manjih djela raznovrsnog sadržaja (među ovima i glazbu za film); s uspjehom su izvedeni njegovi baleti *Il convento veneziano*, *La giara*. Skladao je opere *La donna serpente*, *La favola d'Orfeo*. Napisao je veći broj djela za glasovir (*Pezzi infantili*, *Sonatina*). U novijim djelima nastoji oživjeti klasične oblike 18. stoljeća, a i ranijih razdoblja, na osnovi današnje glazbene tehnike. Kao pisac surađivao je u mnogim stranim časopisima (*Le monde musical*, *Frankfurter Zeitung* i dr.). Bavio se i obradivanjem i izdavanjem starih talijanskih komorno-glazbenih djela.

a najposlije je našao utočište u Češkoj u Duchcovu kao tajnik i knjižničar grofa Waldsteina. Ostarjeli probisvijet tiskao je 1788 u Pragu utopistički roman *Icosaméron, ou Histoire d'Édouard et d'Élisabeth, qui passerent quatre-vingt ans chez les Mégamircres*. Poslije toga upotrijebio je svu svoju dokolicu za pisanje najčuvanijeg svog djela, svojih uspomena, koje u sačuvanom dijelu idu uključivo do 1774. Prvo je izdanje izašlo poslije njegove smrti u 12 svezaka pod naslovom *Mémoires De*

BIBL.: *L'evoluzione della musica*, 21—26, 1930; *Il Pianoforte*, Rim 1937. LIT.: L. Cortese, A. C., Genova 1936; J. Andreis, *Povijest glazbe*, Zagreb 1942. B. S.

2. Mario, * Firenzuola d'Arda (Piacenza) 10. IV. 1886, talijanski književni historičar i romanist. Profesor romanske filologije na sveučilištu u Firenci, gdje je naslijedio svoga učitelja Pija Rajnu (v.). Premda slijedi pravac historijske metode, C. hoće da integralno interpretira sredovječna književna djela, promatrajući ih u vezi s duševnim životom pjesnika i s općim pokretima misli kao njihov konkretni izraz. U tom su smislu njegova najbolja djela: *Iacopone da Todi* (Firenca 1921), *Poesia e storia* (Firenca 1928), interpretacija Cervantesova *Don Chissiotte* (I—II, Firenca 1938). Druga su mu djela: *Le origini di Piacenza* (Piacenza 1912), *La fonetica del dialetto di Firenzuola d'Arda* (Rim 1920), kritička izdanja Danteove *La Divina Commedia* (Bologna 1923; London 1929), Machiavelijeva *Il Principe* (Milan 1925), anonimne zbirke legenda *I fioretti di San Francesco* (Firenca 1926). Osim toga dao je C. brojne studije o Danteu i iz španjolske i katalonske književnosti. Za Hrvatsku je enciklopediju izradio članak *Dante Alighieri* (v.). C. je ujedno i filolog i kritičar veoma istančana ukusa, jednako u svojim raspravama kao i u izdanjama klasičnih djela. M. D.-ić.

CASEMENT, Roger David, * Kingston 1. IX. 1864, † Pentonville (London) 3. VIII. 1916, borac za nezavisnost Irske. Kao činovnik engleske konzularne službe boravi do 1912 u Africi, a zatim napušta službu i vraća se 1913 u Irsku. Potkraj 1914, kada je već propao posljednji pokušaj, da se provede u život zakon o home-ruleu (samoupravi) Irske, koji je 25. V. 1914 po treći put primljen u donjoj kući, ulazi kao emigrant u vezu s njemačkim ministarstvom vanjskih poslova. U različnim spisima napada Englesku i nastoji ustrojiti posebnu brigadu od zarobljenih Iraca. Pomognut od njemačkih vlasti sudjeluje u pripremanju za ustanak u Irskoj, kojemu je određen vođom. Kad je 24. IV. 1916 revolucionarno društvo Sinn-Fein (»Mi sami!«) doista podiglo ustanak u Dublinu, C. se iskrca 27. IV., ali ga u času dolaska uhvate i 29. VI. osude na smrt. Pred smrt je C. prešao s protestantske vjere na katoličanstvo, jer je to vjera većine Iraca. J. Š.-k.

CASERTA, grad 23 km sjeverno od Napulja, 49.462 stan. (1936). Tu je barokni dvor Karla II., gradio ga Vanvitelli, počeo 1752, s raskošnom kapelicom, kazalištem, botaničkim vrtom, perivojima, vodopadom (Versailles napuljskih kraljeva). Biskupsko je sjedište. Ima pinakoteku (napulj. škola), tehnički zavod i druge kulturne ustanove. Ima veleobrtn svile, sapuna, kemikalija i trgovinu vina i voća. — Ca. *Vecchia* iz 8. st. s napuštenim palačama, katedralom sv. Mihajla iz 12. st. A. M. S.

CASIQUIARE, 400 km duga rijeka na J južnoameričke republike Venezuele. Ona čini vezu između rijeka Orinoco i Amazona, kako je utvrdio Alexander Humboldt 1800. Orinoco se račva ili bifurkira i C. odvodi trećinu njegove vode prema J i utječe u Rio Negro, koji je prtok Amazona. Možda je otjecanje vode iz gornjega toka Orinoca u drugo riječje uvjetovano nižom osnovicom erozije u području Rio Negra. N. Ž.

CASIRI, Miguel, * Tripoli (Sirija) 1710, † Escorial 1791, učeni maronit. U Rimu je izučavao arapski, sirci i kaldejski. G. 1748 došao je u Španjolsku i 1763 postao glavni knjižničar u Escorialu. Tu je izdao svoje djelo *Bibliotheca Arabico-Hispana Escorialensis* (1760—70). To je katalog, u kojem je pobilježeno preko 1800 arapskih rukopisa iz knjižnice u Escorialu. Osobito je važan drugi svezak, u kojem se nalaze brojni zemljopisni i povijesni rukopisi, što pružaju dragocjene podatke o bojevima Arapa i kršćana u Španjolskoj.

CASOTTI (Kažotić), Marco, * Trogir 1804, † Zadar 1842, književnik i novinar. Član starinskog plemićkog roda, u kojem se istaklo više sinova, među kojima je i dominikanski propovjednik i učitelj, zagrebački biskup, blaženi Augustin Kažotić (v.). C. je učio gimnaziju u Splitu i u Zadru, zatim je prešao u plemićki zavod Theresianum u Beč, gdje je učio na filozofskom fakultetu. Prekida nauke i ide u Mletke, odakle se vraća u Trogir i tu napiše svoje glavno djelo. Zatim je u Zadru urednik službenih novina *Gazzetta di Zara*, u kojima je objavio brojne književne članke. Preživjelo ga je samo jedno djelo: *Milenco e Dobrilla, romanzo storico dalmata del XVII secolo* (Zadar 1833), u kojemu, ugledajući se u Manzonijeve *I promessi sposi* (I.

izd. 1827) i njegove imitacije, a vjerojatno po nekoj domaćoj legendi, iznosi povijest jedne romantične nesretne ljubavi nastojeći pri tom prikazati dalmatinsku sredinu, temperament i raspojasani »narodni duh, koji je bio, i sada je, svojstven slavenskim narodima« (kako on kaže). To djelo ide u red romana talijanske romantike s nekim ličnim odlikama, pisan s toplinom, ali i s manama te struje, jer je C. upadao u sentimentalnost i volio potresne avanturističke pothvate, jednako kao i tadašnji Manzonijski epigoni Guerrazzi, Grossi, Cantù i dr. Veoma se svidjela ta knjiga, te je izašla u više izdanja; na hrvatski ju je preveo B. Matijaca (najprije u odlomcima u »Domu i svijetu« 1889, a zatim je pretiskana kao knjiga u Zagrebu 1890, 1913 i 1924); i Matiji Banu poslužila je za dvije tragedije (1850, 1851); bilo je i slikara, koji su se nadahnjivali na tom sujetu (na pr. Pasko Vučić). Jamačno je taj Casottijev roman ponukao Luku Botića, da i on potraži u povijesti rodnoga grada građu za sličnu pjesničku pripovijest, za svoju *Bijednu Maru*. C. je dao još dva beznačajna historička romana u duhu izobličene romantike: *Il bano Horvath, storia del XIV secolo* (I—II, Mleci 1840) iz hrvatske povijesti i *Il berretto rosso, ossia scena della vita morlacca* (Mleci 1843) iz života dalmatinskih Zagoraca. U svom putopisu *Le coste e le isole dell'Istria e della Dalmazia* (Zadar 1840) daje opis našega primorja i ondješnjih prilika; zanosi se našom narodnom pjesmom; ma da piše talijanski, ne drži ni sebe ni ostale Dalmatince Talijanima, nego ih nazivlje »Slavo-Dalmati«, a Kvarner zove »granicom Italije«.

LIT.: G. Franceschi, nekrolog u *Gazzetta di Zara* 1842; A. Petravčić, *Pete studije i portreti*, Zagreb 1935. M. D.-ić.

CASPAR, 1. Erich, * Berlin 14. XI. 1879, † Berlin 22. I. 1935, njemački povjesničar, od 1930 profesor na berlinskom sveučilištu. Proučavao je povijest papinstva, surađivao kod Kehrova izdanja papinskih isprava, izdao registar Ivana VIII. (1912) i Grčura VII. (1920—23) te napisao rasprave *Pipin und die römische Kirche* (1914), *Die älteste röm. Bischofsliste* (1926) i na veliko zasnovano djelo *Geschichte des Papsttums von den Anfängen bis zur Höhe der Weltherrschaft*, od koga su 1930—33 izašla 2 sveska. U ostalim glavnim radovima obrađuje donju Italiju (*Roger II. und die Gründung der normann.-sizil. Monarchie*, 1904) i povijest njemačkog viteškog reda (*Hermann v. Salza u. die Gründung des deutschen Ordensstaates in Preussen* (1924).

2. Karl, * Friedrichshafen 13. III. 1879, njemački slikar. Učio je u Stuttgartu i kod Ludwiga Hertericha u Münchenu. Krajolike svoga zavičaja slikao je pod dojmom Cézanneovih djela. G. 1906 oputio se u Italiju, gdje se zanosio za Giottom i stvarao slike, ponajviše freske, vjerskog značenja. U daljem njegovu razvoju prevladava čežnja za mistično-ekstatičkim izražajem, i to ga je sklonilo, da preuzme vodstvo »Nove secesije«, skupine Münchenskih umjetnika. Kako je imao vrlo razvijen smisao za velike i slobodne kompozicije, zanosio se i nadalje za izrazito svjetle, jednolike rasplamsale boje. Njegovim su freskama ukrašene crkve u Hendorfu (1905) i Binsdorfu, Križni put u Balingenu (1906) i kor sv. Jurja bamberške stolne crkve; od njegovih slika na platnu iz područja religije spominjemo ove: *Sv. Ivan na Patmu* (1911), *Noli me tangere* (1912, u Magdeburgu i Kölnu), *Jakov se bori s anđelom* (1917, München, Staatsgalerie). Mnogo snažnih C-ovih krajolika nalazi se u galerijama i u privatnim rukama.

3. Maria, rođ. Filser, * Riedlingen 7. VIII. 1878, izrazita slikarica krajolika, žena prijašnjega. Po Cézanneovu uzoru odlučuje kod nje dojam prirode na čovjeka. U snažnim i sočnim krajolicima, razasutim po muzejima i privatnim zbirkama, obrađuje motive iz južnonjemačkog sredogorja i iz Italije. Slikala je često i mrtnu prirodu.

LIT.: J. Baum, *K. und M. C.*, Zeitschr. f. bild. Kunst, N. F., 30. 1918.

CASS, Lewis, * Exeter 9. X. 1782, † Detroit 17. XI. 1866, sjeveroamerički političar i državnik. G. 1802 postaje odvjetnik, 1812 sudjeluje u ratu protiv Engleske, 1813—31 kao guverner organizira teritorij države Michigan i unapređuje kolonizaciju, 1831 je tajnik ministarstva rata Jacksonova kabineta, 1836—42 poslanik u Parizu, 1845—48 senator, 1846 propada kao kandidat demokratske stranke za predsjednika protiv Z. Taylora, 1857—60 državni je tajnik u Buchananovu kabinetu, a 1860 povlači se u privatni život. Dok je bio senator, u pitanju robova zauzima stajalište, da svaka od saveznih država ima za se odlučiti,

kako će postupati. U to vrijeme daje i definiciju Monroeove doktrine: savezne se države imaju oprijeti svakom pokušaju evropskih vlasti, da anektiraju koju američku državu između Panamske prelake i Nove Granade ili da je stavljaju pod svoj protektorat. Njegov publicistički rad ide usporedno s političkim djelovanjem.

BIBL.: *Inquiries Concerning the History, Traditions and Languages of Indians Living Within the United States* (1823); *France, Its King, Court and Government* (1840).

CASSADÓ, Gaspar, * Barcelona 30. IX. 1898, španjolski virtuoz na violoncellu i skladatelj. Glazbu je učio u rodnom gradu (u Casalsa). Kao virtuoz proslavio se u brojnim koncertima na turnejama u Evropi i Americi. Skladao je koncertne skladbe za violoncello kao i komorno-glazbena djela. Nastupio je i u Zagrebu.

CASSAGNAC, 1. Bernard-Adolphe, Granier de, * Avéron-Bergelle 11. VIII. 1806, † Couloumé 31. I. 1880, francuski publicist i političar. Glavni urednik *Globea*, surađuje u *Journal des Débats* i *Presse*, zatim uređuje listove *L'Époque* (od 1845), *Le Pouvoir* (od 1850), *La Nation* (od 1863), *Le Pays* (od 1866) braneći u žestokim polemikama romantizam i Guizotovu politiku. Pod trećim carstvom protivnik je republike, pristaša apsolutizma i ostaje bonapartist i nakon 1870.

BIBL.: Glavna su mu djela: *Histoire des classes ouvrières et des classes bourgeoises* (1837); *Histoire des causes de la Révolution française*, 4 sv. (1850); *Histoire de la chute du roi Louis-Philippe, de la République de 1848 et du rétablissement de l'Empire*, 4 sv. (1857); *Souvenirs du second Empire*, 3 sv. (1879—82).

2. Paul, Granier de, * Pariz 2. XII. 1843, † Saint-Viâtre 4. XI. 1904, francuski publicist i političar, sin predašnjega. I kao glavni urednik lista *Le Pays* (od 1871) i kao zastupnik (od 1876) ističe se kao odlučan bonapartist. Sudjeluje u pokušaju drž. prevrata Mac Mahona.

CASSAS, Louis François, * Azay-le-Ferron 3. IV. 1756, † Versailles 2. XI. 1827, francuski slikar. Učio je kod Lagrénéca, zatim je boravio u Rimu, a nakon toga je na poziv jednog društva prijatelja umjetnosti poduzeo putovanje u Istru i Dalmaciju (1782), odakle je donio crteže i arhitektonske izvode, objelodanjene 1802 pod naslovom *Voyage pittoresque et historique de l'Istrie et de la Dalmatie... Ouvrage orné d'estampes, cartes et plans dessinés et levés sur les lieux par C. peintre et architecte* (Pariz). Djelo je tekstom popratio Joseph Lavallée (1747 do 1816) prema putnim bilješkama Cassasa i različnim tiskanim izvorima, poimence prema Fortisu. Međutim je C. pratio francuskog poklisara u Carigradu Choiseul-Gouffiera i proputovao Troju, Svetu Zemlju, Siriju i Egipat te počeo objelodanjivati *Voyages pittoresques de la Syrie, de la Phénicie, de la Palestine et de la basse Égypte* (do 1790 izašlo je 30 svezaka, no djelo nije dovršeno, jer je dio crteža uništio požar). Objelodanio je također *Grandes vues pittoresques des sites et monuments de la Grèce, de la Sicile et des sept collines de Rome, dessinées et gravées à l'eau forte, au trait... avec un texte par C. F. Laudon*, Pariz 1813. Osnovao je galeriju uzoraka graditeljstva različitih naroda, što se nalazi u Ecole des beaux-arts u Parizu.

LIT.: J. D., *Split à la fin du XVIIIe siècle d'après un voyageur français*, Annales de l'Institut français de Zagreb, 1941. J. D.-e.

CASSEL, Gustav, * Stockholm 20. X. 1866, švedski ekonomist, od 1904 profesor političke ekonomije na sveučilištu u Stockholmu.

Svojim sistemom teoretske ekonomije (t. zv. kvantitativno-socijalna teorija) zauzima posebno mjesto između univerzalizma te historijske i matematske škole (sistem ravnoteže). C. otklanja glavne teze klasične škole, napose načelo uzročne povezanosti gospodarskih pojava i periodicitet gospodarskih zbivanja, izbacuje iz ekonomije problem vrijednosti, a priznaje samo nauku o cijeni. Ekonomija je po njemu cjelovita društvena pojava, koju treba kao takvu promatrati i skupno proučavati, a ne analizirati pojedine stadije zasebno (proizvodnju, podjelu, potrošnju). Protivno od Böhm-Bawerka smatra, da su kamati cijena čekanja. Visinu kamata (kamatnu stopu) određuje ponuda i potražnja čekanja. Po C-u za ekonomiju je bitan element kvantitativnosti, t. j. svi se gospodarski odnosi mogu kvantitativno izraziti (mjerljivost gospodarskih odnosa). Slično kao američka sintetska škola (Mitchell) upotrebljava i C. mnogo brojidbu za stvaranje zaključaka. Središnja je točka njegove teorije — teorija cijena. Cijenu definira kao funkciju raspoloživih dobara i postojećih potreba. Sve su cijene međusobno u potpunju ravnoteži, a u cijeni se ukrštava ponuda i potražnja po načelu rijetkosti (Knappheit, scarcity). Na tim pojmovima i tezama tumači C. cjelokupno gospodarsko zbivanje. Pri tom primjenjuje metodu postupnog približavanja, t. j. postavlja najprije apriorističku pretpostavku, koju zatim primjenom načela pojeđnostavljenja i traženjem prosječnih slučajeva sve više približuje gospodarskoj stvarnosti. C-ovoj se teoriji, a napose njegovoj teoriji cijena, prigovara, da daje tumačenje *ex post*, a da ne može dati

dublje analize samih gospodarskih pojava. Oblikovana je cijena samo posljedica izvjesnog prethodnog procesa, pa prema tome ne može ona tumačiti sam taj proces, kako to C. želi dokazati.

C. je stekao velik ugled u svijetu svojim studijama o rješavanju valutnog problema u svijetu, napisanima poslije svjetskog rata. Naročitu pažnju pobuđuje na bruxelleskoj konferenciji od 1920 njegov memorandum *The World's Monetary Problem*. Iza toga piše još nekoliko memoranduma za različite konferencije (u Genovi, Londonu, Ženevi) i postaje međunarodni stručnjak za valutne probleme. Naročito se bavio problemom novca i promjenom mjeničnih tečajeva. Razvija teoriju o »paritetu kupovne snage«, u kojoj visina mjeničnih i valutarnih tečajeva ovisi o odnosu kupovne snage novca odnosnih država. C. sudjeluje kod rješavanja svih važnijih valutarnih problema Švedske, a njegova je zasluga većim dijelom organizacija švedskog novčarstva.

BIBL.: *The Nature and necessity of Interest*, London 1903 (kritika Böhm-Bawerkove teorije vrijednosti i kamata); *Theoretische Sozialökonomie*, Leipzig 1918, 1932²; *The World's Monetary Problem* (memorandum za bruxellesku konferenciju od g. 1920); *Money and Foreign exchanges after 1914*, London 1922; *Fundamental Thoughts on Economics*, 1925; *Post-War Monetary Stabilisation*, 1928; *The Crisis in the World's Monetary System*, 1932; *The Downfall of the Gold Standard*, 1936; *On Quantitative Thinking in Economics*, London 1935.

LIT.: A. Amonn, *Cassel's System der theoretischen Nationalökonomie* (Archiv f. Sozialwissenschaft u. Sozialpolitik, sv. 51, I., 1924); N. Mirković, *Kvantitativna socijalna teorija Gustava Cassela* (Ekon. minist., Zagreb 1940).

CASSETTA, Salvus, * 1413, † 1483, talijanski dominikanac, magister s. Palatii. Na želju papinu imenovan je generalom reda 1481. Kada je dominikanac nadbiskup Andrija Jamometić htio nastaviti baselski koncil, poslao je papa Cassettu, da to onemogući. Cijeli mjesec listopad 1482 radio je C. na tom, da odbije od Jamometića baselski magistrat i cara Fridriha. To mu je najposlije pošlo za rukom. Baselski magistrat zatvori Jamometića te ga ne htjede izručiti, dok ga 1484 ne nadoše mrtva u tamnici.

LIT.: Quéatif-Echard, *Scriptores O. P.*, I.; Mortier, *Histoire des Math. Généraux*, IV., Pariz.

CASSIA → Kasija.

CASSIA VIA → Kasijeva cesta.

CASSIANUS, Joannes Eremita, * oko 360, † 432, monah i crkveni pisac. Da upozna asketskomonasni život, pošao je k pustinjacima u Egipat, gdje je zajedno s njima provodio vrlo strog život. Zatim ode u Marseille, gdje posta opat. Bio je glava t. zv. Marsejevaca pelagijanaca. Napisa *De institutis coenobiorum* (12 knjiga), u kojima opisuje vanjski monaški život, a unutarnji u *Collationes patrum* (24 knj.), u kojima iznosi svoje navodne razgovore s egipatskim pustinjacima; osobito u 13. razgovoru razvija svoju krivovjersku nauku o istočnom grijehu i milosti. Umro je pomiren s Crkvom.

LIT.: Alzog, *Handbuch der Universal-Kirchengeschichte*, I.; Hergenröther-Kirsch, *Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte*, I.; C. Cantù, *Storia universale*, III.

CASSINI, obitelj čuvenih astronoma, koji su svi radili i upravljali novoosnovanom zvjezdarnicom u Parizu.

1. **Giovanni Domenico**, * Perinaldo kod Nizze 8. VI. 1625, † Pariz 11. IX. 1712. G. 1650 profesor astronomije na sveučilištu u Bologni, 1669 član pariske akademije i prvi upravitelj zvjezdarnice u Parizu. Odredio vrijeme rotacije Sunca, otkrio i odredio vrijeme rotacije Jupitera, Marsa i Venere; otkrio 3 Saturnova satelita. Djelo: *Les Éléments de l'Astronomie vérifiés* (1684).

2. **Jacques**, * Pariz 8. II. 1677, † Pariz 18. IV. 1756, od 1694 član pariske akademije, istakao se pri nastavku i reviziji francuskog mjerenja meridijana.

BIBL.: *Traité de la grandeur et de la figure de la Terre*, 1720; *Éléments d'astronomie et tables astronomiques*, 2 sv., 1740.

3. **César François de Thury**, * Pariz 17. VI. 1714, † Thury 4. IX. 1784, sin Jacquesa; 1736 član pariske akademije. Zasluzan za izradbu zemljopisne karte Francuske.

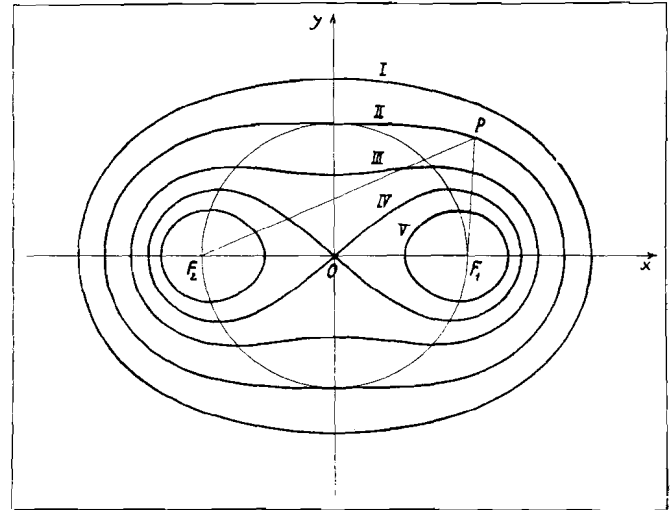
BIBL.: *La méridienne de l'observatoire royal de Paris, vérifiée dans toute l'étendue du royaume par de nouvelles observations*, Pariz 1744; *Observations faites pour la vérifications du degré du méridien compris entre Paris et Amiens par MM. Bouguer, Cassini, Camus et Pingré*, Pariz 1757.

4. **Jacques Dominique, Comte de Thury**, * Pariz 30. VI. 1748, † Thury 18. X. 1845, sin Césara Françoisisa, član pariske akademije. Usavršio zemljopisnu kartu svoga oca i 1793 završio je s 180. listom.

BIBL.: *Exposé des opérations faites en France en 1787 pour la jonction des observatoires de Paris et de Greenwich par Cassini, Méchain et Legendre*, Pariz 1791.

CASSINIJEVE KRIVULJE (kasinoide) su krivulje 4. reda, definirane kao geometrijsko mjesto točaka u ravnini,

od kojih svaka ima to svojstvo, da je produkt njezinih udaljenosti od dvije čvrste točke te ravnine konstantan. U slici $\overline{F_1P} \cdot \overline{F_2P} = c^2$. Vrst Cass. krivulje zavisi o odnošaju te konstante c prema konstantnoj udaljenosti točaka F_1 i F_2 (koje se zovu žarišta ili fokusi). Ako je $\overline{F_1F_2} = 2a$, tada za $c > a$ imamo vrst I, za $c = a \sqrt{2}$ vrst II, za $a < c < a \sqrt{2}$ vrst III, za $c = a$ vrst IV te za $c < a$ vrst V; pri tom vrst II čini prijelaz od vrste I u III, a IV iz III u V. Vrst IV se zove lemniskata, a V Cassinijevi ovali.

CASSINIJEVE KRIVULJE

Ove je krivulje našao astronom Giov. Domenico Cassini (1625—1712) u namjeri, da njima nadomjesti Keplerove elipse kao staze planeta. Javlaju se kod obojenih slika, što ih pokazuju optički dvoosni kristali u polarizacionom aparatu. Cass. krivulje su poseban slučaj Perzejevih spiričnih krivulja.

LIT.: G. Loria, *Spezielle algebraische und transzendente ebene Kurven*, I. sv., 2. izd., Leipzig-Berlin 1910.

CASSIRER, 1. Ernst, * Breslau 28. VII. 1874, profesor u Hamburgu. Pripada marburškoj filozofskoj školi (Marburger Schule) novokriticizma, uz Cohena i Natorpa. U duhu logiciističke filozofije zabacuje dualizam teorije i opažanja; i opažajni materijal pretpostavlja već teorijske principe ili kategorije, koji kaotičnu osjetnu građu oblikuju u opažajni svijet. Empirija zavisi o logičkom sistemu. Sve znanosti o prirodi, kako njihova opća teorija, tako i njihov empirijski materijal, u zadnjem su redu »misaone konstrukcije«. Osim čiste spoznajne funkcije, dakle znanstvenog mišljenja, Cassirer proučava i funkciju jezičnog, mitsko-religijskog mišljenja te umjetničkog »gledanja«. Iz ovih posebnih funkcionalnih pretpostavaka izviru različiti kategorijski sustavi, koji su osnove za različite slike o svijetu (perspektivizam). U djelu *Philosophie der symbolischen Formen* (2 sv., 1923—24) proučava logiku jezika i mitskog mišljenja. U svom ranijem djelu *Substanzbegriff und Funktionsbegriff* (1910) razmatra međutim spoznajno-teoretske osnove eksaktnih znanosti: moderne matematike, fizike i kemije. Pisac je povijesti spoznajnoteoretskog problema u novovjekovoj filozofiji: *Das Erkenntnisproblem in der Philosophie und Wissenschaft der neueren Zeit* (3 sv., 1922—23³). Ostali su mu znatniji radovi: *Freiheit und Form* (1923³), *Idee und Gestalt* (1924²), *Individuum und Kosmos in der Philosophie der Renaissance* (1927), *Die Philosophie der Aufklärung* (1932).

2. **Paul**, * Görlitz 21. II. 1871, † Berlin 7. I. 1926, berlinski trgovac umjetninama. Zajedno s bratićem Brunom C. — koji se 1900 od njega odijelio i osnovao značajno nakladno poduzeće za književnost i umjetnost — otvorio je umjetnički salon, kojem je naskoro dodao i nakladu umjetničkih djela. Povremenim izložbama svoga salona postao je osobito zaslužan za moderna umjetnička nastojanja, a zalagao se s uspjehom i za francuske impresioniste. G. 1899 sudjelovao je pri osnutku »Berlinske secesije«, a poslije njezina rascjepa 1913 i pri postanku »Slobodne secesije«.

CASSITERIT → Kositrena ruda.

CASSIUS → Kasije.

(Foto Alinari)

ANDREA DEL CASTAGNO, Portret Pippa Spana

CASTAGNO, Andrea del, * Castagno (Toscana) oko 1410, † Firenca 19. VIII. 1457, talijanski slikar. Bio je seljačkog podrijetla, očito štitićenik Medicija, koji su u njegovu zavičaju imali posjede. Učio je kod Paola Uccella, a izgrađivao se i na djelima Donatella i Masaccia. Njegova sumorna i teška narav smetala mu je da stvori remek-djela poput svojih uzora, no valja priznati, da mu je osjećaj za plastičnost bio jak i snaga u monumentalnom izražavanju neprisilna, a strastveno je težio i za perspektivnim skraćenjima. Za Palazzo del Podestà portretirao je oko 1430 pogubljene protivnike Medicija, pa je radi tih slika i dobio nadimak *degli Impiccati* (obješenih). Kasnije je izradio al-fresco portret kondotijera *Niccolò da Tolentino na konju* (Firenca, katedrala). Od njegovih djela sačuvali su se još likovi Ivana Krstitelja i sv. Franje u S. Croce i *Sv. Trojstvo* u SS. Annuncijati, ali su mu jamačno najbolja djela *Razapinjanje na križ*, *Posljednja večera* i devet pojedinačnih likova u prirodnoj veličini (sve u muzeju S. Apollonije).

(Foto Anderson)

CASTEL GANDOLFO, Panorama

LIT.: W. Waldschmidt, *A. del C.*, Berlin 1906; D. Sinibaldi, *A. del C.*, L'Arte 36, 1933.

CASTELAR, Emilio, * Cadiz 8. IX. 1832, † San Pedro del Pinatar 25. V. 1899, španjolski političar i književnik. Najprije je novinar, zatim profesor povijesti na sveučilištu u Madridu (1857—64), ali radi demokratskoga i republikanskoga rada mora bježati u Francusku. Iza povratka 1868 izabran je 1869 u ustavotvornu skupštinu. Protivi se proglašenju vojvode Amadeja od Aoste kraljem (16. XI. 1870), a iza njegove abdikacije (11. II. 1873) postaje ministar vanjskih poslova pa ministar predsjednik. Njegov rad na ustaljenju republike konačno je prekinut proklamacijom Alfonsa XII. za kralja (29. XII. 1874). I dalje biran za zastupnika ni za monarhije se ne odriče dom smrti republikanskoga programa. Zagovornik je saveza romanskih naroda. Smatran je najboljim španjolskim političkim govornikom svojega vremena. Značajno je, da je jednim brzojavom 1890 pozdravio Strossmayera kao »prvoga govornika Evrope«. Strogi kritičari ne vide u njegovim povijesnim djelima veće znanstvene vrijednosti. A. Šenoa, ocjenjujući njegov rad, nazvao ga je idealistom i jednim od najslabijih državnika (Vienac 1876).

BIBL.: Glavna su mu djela: *La civilización en los cinco primeros siglos del Cristianismo*, 2. izd., 3 sv. (1859—62); *Historia del movimiento republicano en Europa*, 2. izd., 9 sv. (1874); *Discursos parlamentarios y políticos*, 4. sv. (1885), 2. sv. (1912); *El suspiro del moro*, 4 sv. (1885—86).

CASTEL GANDOLFO, gradić u Albanskim brdima (426 m) jugoistočno od Rima. Leži na brežuljku jugozapadno od Albanskog jezera. Poznat je kao ljetno papinsko sjedište. Na ostacima navodno Domicijanove vile dao je Urban VIII. sagraditi (po nacrtima Maderne) veliku palaču, koja je kasnije dograđivana. Služila je kao papinski ljetnikovac s prekidom od 1875 do 1929. Osim toga ima lijepih ljetnikovaca rimske vlastele.

A. M. S.

CASTELLAMARE, 1. C. di Stabia, gradić na mjestu rimskog Stabija, okružni grad s lukom i kupalištem na jugoistočnom kraju Napuljskog zaliva, 46.469 stan. (1936). Grad je biskupsko sjedište; ima lijepu katedralu, različite palače, a bogat je i različitim mineralnim vrelima; ima arsenal i brodogradnju. Središte je trgovine vinom, životnih namirnica i ribarstva.

2. C. del Golfo (18.120 stan., 1921), grad i luka u istomimenu zalivu na sjevernoj obali Sicilije, malo trgovačko i ribarsko središte. U staro doba luka Segeste.

A. M. S.

CASTELLANOS → Ples.

CASTELLAZZO DI FONTANELLATO zove se jedna od najvećih terramara gornje Italije, koja se nalazi u pokrajini Parma i koju je istraživao Luigi Pigorini od 1888—96 i točno joj odredio plan rasporeda. Prostor po prilici od 18 hektara ima oblik dugoljastog trapeza s dvije usporedne stranice, koje u gornjem dijelu omeđuje mnogo kraća pravokutna, a u donjem kosa stranica. Taj prostor opasan je 30 m širokim jarkom s 15 m širokim nasipom s nutarnje strane, u koji je kroz posebni kanal voda dovedena, a kroz drugi oticala. Jarkom zaokvirenu površinu presijecaju unakrst dvije, 15 m široke ulice, a svaki kvadrant, što ga omeđuju ove ulice i jarak, dijele 7,5 m široka uzdužna i po dvije pola tako široke poprečne ulice, tako da na svaki otpada po šest dugoljastih četvorina (*insulae*), u kojima su bile izgrađene kuće i kolibe stanovnika. Raspored istočne pole razlikuje se od rasporeda zapadne time, što je na prostoru, koji se nalazi nasuprot 4 srednje inzule, iskopano jednako veliko duboko umjetno jezerce, a usred njega je nasut 100 m dug, a 50 m širok otok, spojen s tri mosta, koji vode u glavne ulice naselja, a usred njega udubeno je u zemlju pet četverastih bunara, koji su jedan do drugoga poredani u manjoj osi pačetvorine. Pigorini, po analogijama, ustanovljenim u Rimu i na germanskom limesu u Homburgu, daje ovim bunarima sakralno značenje i drži, da je otok s jarkom glavna *area limitata* naselja, te da glavne ulice naselja, koje se križaju u središtu, odgovaraju posve pravilima rimske *delimitacije* i *auguralne discipline*, te bi glavna ulica bila *cardo maximus*, a unakrsna *decumanus maximus*, i da je ta auguralna nauka prema tomu prehistorijskog podrijetla, koju su pomno sačuvali do rimskog doba te su je, valjda po jednako starom ceremonijalu, primjenjivali kod delimitacije *templuma*, kolonijalnih gradova, legionarskih kasta, pa i kod osnove za Dioklecijanovu palaču u Splitu. Za datiranje starine ovog podrijetla delimitacije važni su nalazi, koji pripadaju isključivo prvoj polu brončanog doba, jer je glavno oružje isključivo od bronca. Sjekire imaju oblik običnog klina, zarubljenog ili